

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

**«Η Υψηλή Στρατηγική του Μπίσμαρκ και η περίοδος της
γερμανικής κυριαρχίας στην Ευρώπη»**

**«Bismarck's Grand Strategy and the period of German
supremacy in Europe»**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Φανούριος Ρακάς

A.M.: 2222M012

ΕΠΙΒΛ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ

Αθήνα, 2023

Τριμελής Επιτροπή

1 Χαράλαμπος Παπασωτηρίου

2 Κωνσταντίνος Λάβδας

3 Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος

Copyright © Φανούριος Ρακάς, 2023

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της πτυχιακής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Χαράλαμπο Παπασωτηρίου για την πολύτιμη καθοδήγησή του. Επιπλέον, θέλω να αφιερώσω τη συγκεκριμένη διπλωματική εργασία στην οικογένειά μου για την πολύτιμη υποστήριξή της καθ' όλη την διάρκεια των σπουδών μου.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	6
Abstarct.....	7
Εισαγωγή.....	8
Κεφάλαιο πρώτο.....	10
Η θεωρία του Πολιτικού Ρεαλισμού και η ανάλυση των μεθοδολογικών εννοιών του.....	10
1.1 Πολιτικός Ρεαλισμός.....	10
1.2 Η έννοια της ισχύος.....	11
1.3 Οι συντελεστές της ισχύος.....	12
1.4 Υψηλή και στρατιωτική στρατηγική.....	13
Κεφάλαιο δεύτερο.....	15
Το σύστημα της Βιέννης και η Realpolitik.....	15
2.1 Το Συνέδριο της Βιέννης και η ισορροπία δυνάμεων.....	15
2.1.1 Η Ευρώπη μετά τη Συνθήκη της Βιέννης.....	16
2.1.2 Η Ιερή Συμμαχία και η Τετραρχία.....	18
2.2 Η Realpolitik του Μπίσμαρκ.....	19
Κεφάλαιο τρίτο.....	21
Οι πόλεμοι για την γερμανική ενοποίηση.....	21
3.1 Το Zollverein και η πολιτική ενοποίηση του γερμανόφωνου χώρου.....	21
3.2 Το ζήτημα των δανικών δουκάτων.....	22
3.3 Η σύγκρουση Πρωσίας-Αυστρίας (1864-1866).....	24
3.3.1 Ο συμβιβασμός των δουκάτων.....	24
3.3.2 Η διπλωματική προετοιμασία του Μπίσμαρκ.....	25
3.3.3 Η ήττα της Αυστρίας.....	27
3.4 Η απομόνωση της Γαλλίας 1866-1870.....	29
3.4.1 Οι γαλλικές προσπάθειες αντιστάθμισης της πρωσικής ισχύος.....	30
3.4.2 Το ζήτημα του Λουξεμβούργου.....	31
3.4.3 Η ολοκλήρωση της γαλλικής απομόνωσης από τον Μπίσμαρκ.....	33
3.5 Το τέλος της γαλλικής πρωτοκαθεδρίας.....	34
3.5.1 Η γερμανική υποψηφιότητα για τον ισπανικό θρόνο.....	34

3.5.2 Ο γαλλοπρωσικός πόλεμος.....	36
3.5.3 Η συνθήκη της Φρανκφούρτης.....	40
Κεφάλαιο τέταρτο.....	42
Η Ευρώπη στη σκιά του Μπίσμαρκ.....	42
4.1 Η γαλλική απειλή και ο Σύνδεσμος των Τριών Αυτοκρατόρων.....	42
4.1.1 Η τριπλή προσέγγιση.....	42
4.1.2 Η γαλλογερμανική κρίση.....	43
4.2 Η μεγάλη ανατολική κρίση του 1875-1878.....	44
4.2.1 Η στάση των Μεγάλων Δυνάμεων.....	45
4.2.2 Η Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου.....	47
4.2.3 Το Συνέδριο του Βερολίνου.....	48
4.3 Οι συμμαχίες του Μπίσμαρκ.....	49
4.3.1 Η αυстроγερμανική συμφωνία.....	49
4.3.2 Η γερμανορωσική προσέγγιση και ο δεύτερος Σύνδεσμος των Τριών Αυτοκρατόρων.....	49
4.3.3 Η τριπλή συμμαχία.....	50
4.3.4 Το απόγειο του συστήματος Μπίσμαρκ.....	51
Συμπεράσματα.....	53
Βιβλιογραφία.....	55

Περίληψη

Ο Όττο φον Μπίσμαρκ είναι μια από τις σημαντικότερες πολιτικές φιγούρες της νεότερης ευρωπαϊκής ιστορίας. Πολιτικός και διπλωμάτης με εξαιρετική στρατηγική σκέψη, κατάφερε μέσα σε ένα πολύ μικρό χρονικό διάστημα να μετατρέψει την Πρωσία από μια “μεσαία δύναμη” στον “άγωνα” γερμανικό βορρά, στην ισχυρότερη Μεγάλη Δύναμη του ευρωπαϊκού ηπειρωτικού χώρου. Ο Μπίσμαρκ πέτυχε μέσα από μια σειρά στοχευμένων πολέμων, από το 1862 μέχρι και το 1871, να ενοποιήσει τα γερμανικά κρατίδια υπό την Πρωσία και να δημιουργήσει τη Γερμανική Αυτοκρατορία. Κατάφερε με αυτό τον τρόπο να ανατρέψει οριστικά την ισορροπία δυνάμεων στην ευρωπαϊκή ήπειρο, η οποία ίσχυε από τη Συνθήκη της Βιέννης το 1815. Πλέον οι διακρατικές σχέσεις ρυθμιζόνταν με βάση τις αρχές της Realpolitik, όπου η ισχύς και τα εθνικά συμφέροντα είχαν τον κύριο λόγο στην χάραξη διεθνούς πολιτικής. Η Realpolitik προώθησε τα γερμανικά συμφέροντα και για μια εκτεταμένη περίοδο από το 1871 μέχρι και το 1914 η ενωμένη Γερμανία κυριάρχησε στα ευρωπαϊκά δρώμενα και λειτούργησε σαν τον καταλυτικό εξισορροπητή στους ανταγωνισμούς των ευρωπαϊκών δυνάμεων. Ο Μπίσμαρκ μετά την γερμανική ενοποίηση μερίμνησε για να εξασφαλίσει την σταθερότητα της ευρωπαϊκής ηπείρου και κατ’ επέκταση την ασφάλεια του γερμανικού κράτους. Δημιούργησε μια σειρά από περίπλοκες συμμαχίες για να μην περιέλθει η Γερμανία στην απομόνωση αλλά και για να προσδέσει τις υπόλοιπες Μεγάλες Δυνάμεις στο άρμα της γερμανικής ισχύος. Η πολιτική του είχε μεγάλη επιτυχία, όμως το πολύπλοκο σύστημα που δημιούργησε, προϋπέθετε την ύπαρξη μιας δυναμικής και ευφυούς προσωπικότητας για την διαχείρισή του, ειδικά όμως μπορούσε να καταρρεύσει με ταχύτατους ρυθμούς. Το σύστημα του Μπίσμαρκ λειτούργησε όσο ο ίδιος ήταν καγκελάριος του γερμανικού κράτους, τη στιγμή όμως που απουσίαζε από την ευρωπαϊκή πολιτική σκηνή, δεν μπόρεσε να διατηρηθεί και οι ευρωπαϊκές Μεγάλες Δυνάμεις επιδόθηκαν σε έναν ατέλειωτο ανταγωνισμό εξοπλισμών με αποκορύφωμα το ξέσπασμα του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου και την πτώση της ευρωπαϊκής παγκόσμιας τάξης πραγμάτων.

Λέξεις-κλειδιά: ισχύς, ισορροπία δυνάμεων, Realpolitik, Μπίσμαρκ, Μεγάλες Δυνάμεις, εθνικά συμφέροντα

Abstract

Otto von Bismarck is one of the most important political figures in Europe's contemporary history. Diplomat and politician of excellent strategic thinking, he managed in a very short time to transform Prussia from a «median power» in Germany's «desolate» north, to the most powerful Great Power of continental Europe. Bismarck managed through a series of specific wars, from 1862 to 1871, to unite the Germanic states under Prussia and create the German Empire. Through that way, he managed to permanently overturn the balance of power in continental Europe, which was in effect since the Treaty of Vienna in 1815. Transnational relations were now based on the principles of Realpolitik, where power and the national interests were the basis of international politics. Realpolitik promoted German interests and for an extended period, from 1871 to 1914, united Germany was dominant in European affairs and played the role of the critical balancer in the competitions of European powers. After German unification, Bismarck made sure to secure the stability of the European continent and by extension the security of the German state. He created complex alliances in order to ensure that Germany will not become isolated and to tie the rest of the Great Powers to the chariot of the German force. His policy was a great success, however the complex system that he created needed a strong and ingenious personality to manage it, otherwise it could rapidly crumble. Bismarck's system was able to function for as long as he remained chancellor of the German state, however after his absence from Europe's political scene, it could not be maintained and the Great Powers were led to an endless arms race that resulted in the First World War and the fall of the European world order.

Keywords: power, balance of power, Realpolitik, Bismarck, Great Powers, national interests

Εισαγωγή

Η Γερμανία παραδοσιακά αποτελεί ένα από τα ισχυρότερα ευρωπαϊκά κράτη, οι πολιτικές της οποίας έχουν επηρεάσει και διαμορφώσει σε μεγάλο βαθμό τη σύγχρονη ευρωπαϊκή πραγματικότητα.

Τα διάσπαρτα γερμανικά κρατίδια για μεγάλο χρονικό διάστημα ήταν έρμαιο των περιφερειακών Μεγάλων Δυνάμεων οι οποίες τα χρησιμοποιούσαν ποικιλοτρόπως στους μεταξύ τους ανταγωνισμούς. Το βασικό ζήτημα ήταν να μην ενωθούν τα κράτη αυτά σε μια ενιαία οντότητα που θα μπορούσε να αξιοποιήσει αποτελεσματικά όλους τους πόρους του γερμανικού χώρου. Άπαξ και γινόταν κάτι τέτοιο θα ήταν αδύνατο για οποιαδήποτε ευρωπαϊκή Μεγάλη Δύναμη να αντιμετωπίσει μεμονωμένα μια ενιαία Γερμανία.

Ο Όττο φον Μπίσμαρκ, μια από τις σημαντικότερες ευρωπαϊκές πολιτικές προσωπικότητες, συνειδητοποίησε πως η Γερμανία μπορούσε να ενωθεί χρησιμοποιώντας τα ενδογενή χαρακτηριστικά της όσο δεν υπήρχε κάποια εξωτερική παρέμβαση. Εναντιώθηκε στο κατεστημένο σύστημα της εποχής του και εφάρμοσε μια υψηλή στρατηγική η οποία βασιζόταν στην ισχύ και το εθνικό συμφέρον. Αποτέλεσμα της παραπάνω πολιτικής ήταν η ενοποίηση και η κυριαρχία της Γερμανίας στον ευρωπαϊκό χώρο.

Βασικός στόχος της παρούσας εργασίας είναι να παρουσιάσει και να αναλύσει την υψηλή στρατηγική που ακολούθησε ο Μπίσμαρκ, αρχικά σαν καγκελάριος της Πρωσίας για να πετύχει την γερμανική ενοποίηση και έπειτα σαν καγκελάριος της Γερμανικής Αυτοκρατορίας για να επιβάλλει την γερμανική κυριαρχία και να διατηρήσει την ευρωπαϊκή σταθερότητα. Επιπλέον ένα δευτερεύον ζήτημα που θα επιχειρήσω να εξετάσω είναι γιατί δεν μπόρεσε να διατηρηθεί η ευρωπαϊκή ειρήνη την στιγμή που ο Μπίσμαρκ απουσίαζε από την ευρωπαϊκή πολιτική σκηνή.

Στο πρώτο κεφάλαιο θα αναλυθεί η θεώρηση του πολιτικού ρεαλισμού, του οποίου οι έννοιες χρησιμοποιούνται ως το βασικό μεθοδολογικό υπόβαθρο. Στο δεύτερο κεφάλαιο θα εξεταστεί η μορφή του διεθνούς συστήματος την εποχή που έδρασε ο Μπίσμαρκ, καθώς και το σύστημα που ήθελε να επιβάλλει ο ίδιος. Στο τρίτο κεφάλαιο θα γίνει ανάλυση της υψηλής στρατηγικής που ακολούθησε ο Μπίσμαρκ για

την γερμανική ενοποίηση, ενώ στο τέταρτο κεφάλαιο θα γίνει επεξήγηση της νέας υψηλής στρατηγικής του αφού έχει εδραιωθεί το γερμανικό κράτος. Τέλος, θα προσπαθήσω να εξάγω κάποια συμπεράσματα από την έρευνά μου.

Κεφάλαιο πρώτο

Η θεωρία του Πολιτικού Ρεαλισμού και η ανάλυση των μεθοδολογικών εννοιών του

1.1 Πολιτικός Ρεαλισμός

Η ανάλυση της στρατηγικής που ακολούθησε ο Μπίσμαρκ από την ανάληψη της πρωθυπουργίας της Πρωσίας το 1862 μέχρι και την παραίτησή του από την Καγκελαρία της Γερμανικής Αυτοκρατορίας το 1890 γίνεται με χρήση της θεώρησης του πολιτικού ρεαλισμού.

Ο πολιτικός ρεαλισμός είναι μια θεωρία που προσπαθεί να επεξηγήσει την συμπεριφορά των κρατών στο ανταγωνιστικό διεθνές περιβάλλον, τα αίτια των στρατηγικών επιλογών τους καθώς και την δομή του διεθνούς συστήματος(Πλατιάς, 2010:25).

Η θεωρία του πολιτικού ρεαλισμού έλκει την «καταγωγή» της από το Θουκυδίδη, το Χόμπς, το Μακιαβέλι και το Κλαούζεβιτς, ενώ μερικοί από τους επιφανέστερους ρεαλιστές του 20^ο αιώνα είναι οι E.H. Carr, Henry Kissinger και Hans Morgenthau(Κεραμιδιώτης, 2018:2).

Κεντρικό σημείο εκκίνησης του πολιτικού ρεαλισμού είναι το γεγονός πως δεν υπάρχει κάποια κεντρική εξουσία στο διεθνές σύστημα για να επιβάλλει την τάξη με αποτέλεσμα να επικρατεί η αναρχία(Πλατιάς, 2010:25).

Συγκεκριμένα ο πολιτικός ρεαλισμός συντίθεται από τα εξής αξιώματα:

1. Τα κράτη είναι οι βασικότεροι παράγοντες του διεθνούς συστήματος.
2. Το διεθνές σύστημα είναι άναρχο και ανταγωνιστικό(Πλατιάς, 2010:25) και θα μπορούσε να παρομοιαστεί με μια «ζούγκλα».
3. Τα κράτη είναι ορθολογικές οντότητες που δρύνε σε ένα αβέβαιο περιβάλλον, επομένως υπολογίζουν το κόστος και το όφελος των επιλογών τους και επιδιώκουν να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη τους, δηλαδή λειτουργούν με βάση το εθνικό τους συμφέρον(Κεραμιδιώτης, 2018:2).

4. Ο πρώτιστος σκοπός των κρατών είναι η επιβίωσή τους(Mearsheimer, 2007:82).
5. Η ασφάλεια των κρατών επιτυγχάνεται κυρίως μέσα από την μεγιστοποίηση της ισχύς τους, η οποία πηγάζει κυρίως από τις υλικές τους δυνατότητες και ειδικότερα από την ικανότητα διεξαγωγής πολέμου(Γκόφας, Τζιφάκης, 2017:35).
6. Τα κράτη διεξάγουν πόλεμο για να πετύχουν συγκεκριμένους πολιτικούς αντικειμενικούς σκοπούς(Κολιόπουλος, 2008:144).

Η αναρχία που διακατέχει το διεθνές σύστημα δημιουργεί ανασφάλεια στα κράτη, τα οποία υιοθετούν στρατηγική συμπεριφορά για να αντιμετωπίσουν άλλες μονάδες του συστήματος.

1.2 Η έννοια της ισχύος

Η ισχύς είναι βασικό χαρακτηριστικό της διεθνούς πολιτικής. Τα κράτη προσπαθούν να μεγιστοποιούν την ισχύ τους ώστε να βελτιώνουν την θέση τους έναντι άλλων κρατών του συστήματος και να πετυχαίνουν τους αντικειμενικούς σκοπούς τους. Ο Hans Morgenthau(2018) αναφέρει πως η ισχύς είναι η σχέση ανάμεσα σε δύο παράγοντες όπου ο ένας έχει την δυνατότητα να ελέγχει και να επηρεάζει τις δράσεις του άλλου. Αυτό σημαίνει πως η ισχύς περιλαμβάνει οτιδήποτε καθιερώνει τον έλεγχο ανθρώπου πάνω σε άνθρωπο, σε ατομικό ή συλλογικό επίπεδο, καλύπτοντας όλες τις κοινωνικές σχέσεις που εξυπηρετούν τον ανωτέρω σκοπό(Κεραμιδιώτης, 2018:3).

Η ισχύς πολλές φορές εμφανίζεται με διαφορετικές έννοιες, όπως δύναμη και επιρροή, των οποίων το νοηματικό περιεχόμενο δεν διακρίνεται εύκολα. Η δύναμη σαν όρος σηματοδοτεί την υλική πλευρά της ισχύος και σχετίζεται με τα υλικά μέσα που κάποιος επιβάλλει τη θέλησή του. Αν η ισχύς στηρίζεται στην δύναμη για την εκπλήρωση κάποιου σκοπού τότε μιλάμε για χρήση βίας(Κεραμιδιώτης, 2018:4).

Αντιθέτως η επιρροή αφορά την πειθώ και λιγότερο τις κυρώσεις και σχετίζεται περισσότερο με τον ψυχολογικό κόσμο των ατόμων. Τα εννοιολογικά όρια ανάμεσα στην ισχύ και την επιρροή δεν είναι σαφή, καθώς η ισχύς δημιουργεί επιρροή και η επιρροή προσδίδει ισχύ(Κεραμιδιώτης, 2018:4).

Στην διεθνή πολιτική σύμφωνα με τον ρεαλισμό τα κράτη είναι οι κάτοχοι της ισχύος και οι μόνιμοι δρώντες που μπορούν να διαμορφώνουν το διεθνές σύστημα. Το μέγεθος της ισχύος της κάθε μονάδας καθορίζεται με βάση την ποιότητα και την ποσότητα των συντελεστών ισχύος που διαθέτει και τη σύγκρισή τους με τους αντίστοιχους των άλλων μονάδων(Κεραμιδιώτης, 2018:4).

Τα κράτη δεν μπορούν να χρησιμοποιήσουν την ισχύ τους επί όλων των άλλων παραγόντων της διεθνούς πολιτικής και επιπλέον δεν μπορούν να χρησιμοποιούν τον κάθε συντελεστή ισχύος ανεξαιρέτως σε όλα τα ζητήματα που διαχειρίζονται, διότι δεν έχουν όλοι την ίδια αποτελεσματικότητα. Σε διεθνές επίπεδο δεν έχουν όλα τα κράτη την ίδια αποτελεσματικότητα στην επιβολή της θέλησής τους(Κεραμιδιώτης, 2018:4).

Η ισχύς ενός κράτους στα πλαίσια του διεθνούς συστήματος προσδιορίζεται από τη γενικότερη κατανομή ισχύος και λόγω του περιορισμού από την ισχύ άλλων κρατών δεν μπορεί να ασκηθεί απρόσκοπτα. Σε περιπτώσεις αντιπαλότητας, υπάρχει ανάμεσα στους ανταγωνιστές ένα σημείο ισορροπίας της ισχύος το οποίο όμως δεν σηματοδοτεί και ισότητα, επειδή η ισορροπία στις σχέσεις των κρατών εμφανίζεται και σε περιπτώσεις ανισότητας(Κεραμιδιώτης, 2018:4).

Η ισχύς έχει κάποιο κόστος για την δημιουργία της και την άσκησή της. Τα κράτη δεν διαθέτουν απεριόριστους πόρους, αυτό σημαίνει πως η έμφαση προς μια συγκεκριμένη κατεύθυνση συνεπάγεται την υποχώρηση σε κάποιον άλλο τομέα. Η άσκηση της ισχύος μπορεί να περιέχει πολιτικό, οικονομικό ή ηθικό κόστος(Κεραμιδιώτης, 2018:5).

1.3 Οι συντελεστές της ισχύος

Οι πολιτικοί ρεαλιστές θεωρούν πως η ανάλυση της συμπεριφοράς των κρατών μπορεί να επιτευχθεί μέσα από την εξέταση της σκληρής ισχύος. Η σκληρή ισχύ περιλαμβάνει την οικονομική, στρατιωτική, καθώς και τη διπλωματική ισχύ υπό την έννοια της δημιουργίας αποτελεσματικών συμμαχιών. Ο ρεαλισμός δηλαδή επικεντρώνεται στην ποσοτική προσέγγιση της ισχύος με την έννοια του ελέγχου των πόρων(Κεραμιδιώτης, 2018:5).

Οι συντελεστές ισχύος ενός κράτους χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία είναι οι υλικοί συντελεστές ή αντικειμενικοί παράγοντες και κατά τον

Morgenthau(2018) περιλαμβάνουν στοιχεία όπως τη γεωγραφία, το πληθυσμό, τις ένοπλες δυνάμεις και τις πλουτοπαραγωγικές πηγές. Η γεωγραφία παίζει βασικό ρόλο στη χάραξη των πολιτικών που θα ακολουθήσουν τα κράτη και συνδέεται με τους τέσσερις παραπάνω παράγοντες. Η έκταση μιας χώρας, η ύπαρξη ή όχι φυσικών εμποδίων και η μορφολογία του εδάφους επηρεάζουν αρνητικά ή θετικά την ισχύ των κρατών. Το μέγεθος και η ποιότητα του πληθυσμού μιας χώρας αποτελούν τον βασικότερο παράγοντα για την αποτελεσματική άμυνά της(Κεραμιδιώτης, 2018:5). Η στρατιωτική ετοιμότητα εξαρτάται από το μέγεθος των ενόπλων δυνάμεων, την ικανή ηγεσία και την τεχνολογική καινοτομία(Morgenthau, 2018:198). Οι πλουτοπαραγωγικές πηγές αναφέρονται στις παραγωγικές δομές, τις πηγές ενέργειας και τα προϊόντα που παράγει ένα κράτος(Κεραμιδιώτης, 2018:5).

Η δεύτερη κατηγορία αναφέρεται στους λειτουργικούς συντελεστές που περιλαμβάνουν παράγοντες που επηρεάζουν την λειτουργία του κράτους στο εσωτερικό και το εξωτερικό, όπως το πολιτικό του σύστημα, η ικανότητα κινητοποίησης του στρατού, η θέση του στο διεθνές σύστημα και η διοίκησή του. Τα κράτη με σταθερό πολιτικό σύστημα και αποτελεσματικούς εσωτερικούς μηχανισμούς μπορούν να προβάλλουν την ισχύ τους με μεγαλύτερη ευκολία(Κεραμιδιώτης, 2018:6).

Οι κατηγορίες ισχύος ολοκληρώνονται με τους υποκειμενικούς συντελεστές που σχετίζονται με την ψυχосύνθεση των ατόμων και των κρατών και την άποψη τρίτων για αυτούς, καθώς και με το κύρος του κράτους στο διεθνές περιβάλλον(Κεραμιδιώτης, 2018:6).

Οι παραπάνω κατηγορίες διαμορφώνουν την συμπεριφορά των κρατών στο διεθνές σύστημα και καθορίζουν τις δυνατότητες και τους περιορισμούς στην δράση τους.

1.4 Υψηλή και στρατιωτική στρατηγική

Ο όρος στρατηγική στη διεθνή πολιτική υποδηλώνει τη σύζευξη μέσων και σκοπών υπό το πρίσμα μιας πραγματικής ή ενδεχόμενης σύγκρουσης, δηλαδή η στρατηγική συνίσταται το τρίπτυχο «μέσα-σκοποί-αντίπαλος»(Κολιόπουλος, 2008:44).

Η στρατηγική χωρίζεται σε διάφορα επίπεδα ανάλογα με το πεδίο αναφοράς. Όταν το κράτος χρησιμοποιεί όλα τα διαθέσιμα μέσα για να πετύχει τους πολιτικούς

αντικειμενικούς σκοπούς του ενόψει πραγματικής ή ενδεχόμενης σύγκρουσης τότε αναφερόμαστε στην υψηλή στρατηγική(Κολιόπουλος, 2008:44). Ο βασικός στόχος της υψηλής στρατηγικής είναι η εκμετάλλευση των πλεονεκτημάτων που διαθέτει το κράτος και ο περιορισμός του αντιπάλου(Κεραμιδιώτης, 2018:6).

Η στρατιωτική στρατηγική αναφέρεται αποκλειστικά στην χρήση όλων των στρατιωτικών μέσων ενός κράτους για την επίτευξη των πολιτικών αντικειμενικών σκοπών του ενόψει ενδεχόμενης ή πραγματικής σύγκρουσης και τέλος η τακτική αναφέρεται στη χρήση των στρατιωτικών μονάδων για την επίτευξη των αντικειμενικών σκοπών στα πλαίσια μιας μάχης(Κολιόπουλος, 2008:44,45).

Υπάρχουν δύο βασικά είδη υψηλής στρατηγικής σύμφωνα με τον Γερμανό ιστορικό Χανς Ντέλμπρυκ, η στρατηγική της εκμηδένισης και η στρατηγική της εξουθένωσης. Η στρατηγική της εκμηδένισης σε επίπεδο υψηλής στρατηγικής δίνει έμφαση στη στρατιωτική στρατηγική. Αντιθέτως, η στρατηγική της εξουθένωσης δίνει έμφαση στη χρήση όλων των δυνατών μέσων(οικονομικά, διπλωματικά) χωρίς να δίνει έμφαση στα στρατιωτικά(Κολιόπουλος, 2008:31).

Τα παραπάνω επίπεδα δεν πρέπει να θεωρούνται αυστηρά διαχωρισμένες κατηγορίες αλλά τμήματα ενός συνολικού φάσματος, ενώ η στρατηγική αλληλεπίδραση δύο αντιπάλων εμφανίζεται σε όλα τα πεδία.

Κεφάλαιο δεύτερο

Το σύστημα της Βιέννης και η Realpolitik

2.1 Το Συνέδριο της Βιέννης και η ισορροπία δυνάμεων

Το Συνέδριο της Βιέννης που πραγματοποιήθηκε το 1815 είχε σαν βασικό στόχο την δημιουργία μιας νέας διεθνούς τάξης που θα βασιζόταν πάνω στην ισορροπία των δυνάμεων. Οι διαπραγματευτές στη Βιέννη αντιμετώπιζαν ένα δύσκολο έργο καθώς έπρεπε να συμβιβαστούν με την πτώση του Συστήματος της Βεσφαλίας που ίσχυε για περισσότερο από έναν αιώνα και την παρακμή της δυναστικής νομιμότητας (Kissinger, 2014:53) που προκάλεσαν η Γαλλική Επανάσταση και οι κατακτήσεις του Ναπολέοντα. Η νέα ισορροπία δυνάμεων έπρεπε να είναι ικανή να συντηρήσει την ευρωπαϊκή ειρήνη και να αποτρέψει μια μελλοντική προσπάθεια επεκτατισμού της Γαλλίας (Kissinger, 2014:53). Αυτό το έργο επιτεύχθηκε καθώς μετά το συνέδριο δεν έγινε κανένας πόλεμος μεταξύ Μεγάλων Δυνάμεων για σαράντα χρόνια και μετά από τον Κριμαϊκό πόλεμο το 1854 δεν έγινε κανένας γενικός πόλεμος για τα επόμενο εξήντα χρόνια (Kissinger, 2020:90).

Οι βασικοί διαπραγματευτές στο συνέδριο ήταν οι πρίγκιπες φον Μέτερνιχ και φον Χάρντενμπεργκ για την Αυστρία και την Πρωσία αντίστοιχα. Ο Γάλλος διπλωμάτης Ταλεϊράνδος, ο τσάρος Αλέξανδρος Ι και ο Άγγλος υπουργός Εξωτερικών, λόρδος Κάσλρεϊ. Οι πέντε αυτοί άνδρες κατάφεραν να εδραιώσουν μια διεθνή τάξη με βάση την ισορροπία δυνάμεων, η οποία δεν χρειαζόταν την ισχύ σε μεγάλο βαθμό για να αυτοδιατηρηθεί (Kissinger, 2020:90). Οι λόγοι που έκαναν δυνατό έναν τέτοιο διακανονισμό ήταν ο σχεδιασμός της ισορροπίας με τέτοιο τρόπο ώστε να χρειαστεί μια προσπάθεια ανέφικτων διαστάσεων για να ανατραπεί και το γεγονός πως οι ευρωπαϊκές χώρες ενώνονταν με μια έννοια κοινών αξιών (Kissinger, 2020:90). Η ισορροπία δεν θεωρούνταν απλά φυσική αλλά και ηθική, η νέα διεθνή τάξη θεωρούνταν δίκαια και αυτή η δικαιοσύνη πήγαζε από τους εσωτερικούς θεσμούς των κρατών και από τις απόψεις στα τακτικά θέματα εξωτερικής πολιτικής (Kissinger, 2020:90).

2.1.1 Η Ευρώπη μετά τη Συνθήκη της Βιέννης

Η δημιουργία της γενικής ισορροπίας δυνάμεων αποδείχτηκε σχετικά απλή υπόθεση. Οι διαπραγματευτές αποφάσισαν να επαναφέρουν το status quo ante bellum χωρίς να ενδιαφερθούν για την χάραξη εθνικά ομοιογενών κρατών επί των εδαφών που είχαν ανακτηθεί από τον Ναπολέοντα(Kissinger, 2020:90). Αυτή η απόφαση προσέκρουε στις ισχυρές δυνάμεις του εθνικισμού και του φιλελευθερισμού, οι οποίες στο μέλλον θα διάβρωναν τα θεμέλιά της και θα την ανέτρεπαν(Χριστοδουλίδης, 2004:22).

Η Αυστρία ενισχύθηκε στην Ιταλία και η Πρωσία στη Γερμανία, το Βέλγιο και η Ολλανδία συναποτέλεσαν το βασίλειο των Κάτω Χωρών, ενώ η Γαλλία επέστρεψε στα σύνορα που είχε πριν την επανάσταση. Η Ρωσία απέκτησε την ενδοχώρα της Πολωνίας και η Μεγάλη Βρετανία πήρε το Ακρωτήριο της Καλής Ελπίδας στο νότιο άκρο της Αφρικής(Kissinger, 2020:90,91). Τέλος συντελέσθηκε η παλινόρθωση των παλιών δυναστειών στη Γαλλία, την Ισπανία και την Πορτογαλία. Η Ευρώπη με αυτό τον τρόπο έμεινε ολοκληρωτικά μοναρχική, με μοναδική εξαίρεση την Ελβετία(Χριστοδουλίδης, 2004:22). Ο διακανονισμός της Βιέννης δεν επέφερε διαρθρωτικές μεταβολές στο ευρωπαϊκό σύστημα, διότι οι πέντε Μεγάλες Δυνάμεις συνέχισαν να κυριαρχούν σε αυτό και να διακατέχονται από τις εθνικές τους φιλοδοξίες που τις οδηγούσαν σε συγκρούσεις. Παρόλα αυτά ήταν έκδηλη η επιθυμία τους να αποτρέψουν την αποδόμηση του συστήματος στο οποίο ανήκαν και αυτό επιδρούσε θετικά στην σταθερότητα των διεθνών σχέσεων. Υπήρχε φόβος πως μια πιθανή κατάρρευση του συστήματος θα άνοιγε τον δρόμο για την ηγεμονία μιας Δύναμης στην Ευρώπη που θα απειλούσε την ακεραιότητα των υπόλοιπων(Χριστοδουλίδης, 2004:22).

Η κατάσταση που επικρατούσε στο γερμανικό χώρο και οι σχέσεις μεταξύ των γερμανικών κρατιδίων ήταν βασικοί παράγοντες για την διατήρηση της ισορροπίας. Η Αυστρία είχε εγκαταλείψει την προσπάθεια να κυριαρχήσει στο γερμανικό χώρο μετά την αποτυχημένη απόπειρα των Αψβούργων κατά τον Τριακονταετή Πόλεμο, όμως εξακολουθούσε να θεωρεί τον εαυτό της πρώτο μεταξύ ίσων και δεν ήθελε να αφήσει κάποιον άλλο να πάρει τον ιστορικό ρόλο της ηγέτιδας δύναμης(Kissinger, 2020:91). Η ηγεμονία της Αυστρίας στη Γερμανία είχε αρχίσει να αμφισβητείται από την Πρωσία, η οποία είχε καταλάβει τη Σιλεσία επί Μεγάλου Φρειδερίκου και είχε μετατραπεί σε μια από τις σημαντικότερες στρατιωτικές δυνάμεις στην

Ευρώπη(Kissinger, 2020:91). Οι πολιτικοί στη Βιέννη αποφάσισαν πως για να επέλθει σταθερότητα στη Κεντρική Ευρώπη έπρεπε να σταθεροποιηθούν τη Γερμανία χωρίς να την ενοποιήσουν, επειδή μια διαιρεμένη και αδύναμη Γερμανία έβαζε σε πειρασμό τους γείτονές της να επεκταθούν, αντιθέτως μια ενωμένη Γερμανία θα μπορούσε να κυριαρχήσει στην Ευρώπη(Kissinger, 2020:92). Η λύση σε αυτό το ζήτημα επιτεύχθηκε με την ένωση της πληθώρας των προναπολεόντειων γερμανικών πριγκιπάτων σε μεγαλύτερα κρατίδια, τα οποία αποτέλεσαν τη Γερμανική Συνομοσπονδία. Η Γερμανική Συνομοσπονδία ήταν ένα ευφύεστατο δημιούργημα, διότι ήταν πολύ ισχυρή για να της επιτεθεί η Γαλλία, αλλά αρκετά αποδυναμωμένη και αποκεντρωμένη για να απειλήσει τους γείτονές της. Παράλληλα η Συνομοσπονδία εξισορρόπησε την ανώτερη στρατιωτική δύναμη της Πρωσίας έναντι της ανώτερης νομιμότητας της Αυστρίας(Kissinger, 2020:92).

Η Αυστρία ήταν ικανοποιημένη με αυτόν τον διακανονισμό καθώς κατάφερε να εξασφαλίσει την υπεροχή της στη Γερμανία χωρίς να χρειαστεί να επιδιώξει κάποια επεκτατική πολιτική. Ο Μέττερνιχ πλέον ενδιαφερόταν για την διατήρηση του εδαφικού status quo, το οποίο βασιζόταν στην ισορροπία των δυνάμεων και προϋπέθετε την αποτροπή κάποιας μελλοντικής γαλλικής επέκτασης από τα δυτικά και ρωσικής από τα ανατολικά(Χριστοδουλίδης, 2004:24). Αυτό που φοβόταν περισσότερο ο Μέττερνιχ ήταν μια ενδεχόμενη γαλλορωσική συμμαχία που θα εξανάγκαζε την Αυστρία σε ένα διμέτωπο αγώνα τον οποίο δεν θα νικούσε. Επιδίωξε για αυτό το λόγο τη σύναψη στενών δεσμών με τη Μεγάλη Βρετανία και τη δημιουργία φιλικών σχέσεων με τη Ρωσία ώστε να αναχαιτισθεί η οποιαδήποτε γαλλική απειλή από τις τρεις Δυνάμεις(Χριστοδουλίδης, 2004:24). Η υιοθέτηση συντηρητικής πολιτικής από την Αυστρία σήμαινε την εγκατάλειψη οποιασδήποτε επεκτατικής βλέψης στη Βαλκανική για να αποφευχθεί μια πιθανή ρωσική αντίδραση που θα διακινδύνευε τη συνεργασία των Μεγάλων Δυνάμεων(Χριστοδουλίδης, 2004:25). Ο Μέττερνιχ γνώριζε πως η Αυστρία δεν είχε ανακάμψει ακόμα από τη μεγάλη κρίση της πενταετίας του 1805-1810, με αποτέλεσμα να μην έχει τα μέσα να αντιμετωπίσει τη Ρωσία σε μια μελλοντική σύγκρουση, επιπλέον οι βαθιές ρωγμές στο πολυεθνικό οικοδόμημα της αψβουργικής αυτοκρατορίας επέβαλλαν την αποφυγή των εσωτερικών κραδασμών που προκαλούσαν οι εξωτερικές περιπέτειες(Χριστοδουλίδης, 2004:25).

Η Πρωσία επίσης υποστήριζε την ευρωπαϊκή ισορροπία, διότι χρειαζόταν χρόνο να αφομοιώσει τα εδάφη που της αποδόθηκαν στη Βιέννη. Επιπλέον φοβόταν

μια γαλλική επίθεση κατά μήκος του Ρήνου που δεν θα μπορούσε να αποκρούσει χωρίς τη βοήθεια της Αυστρίας ή της Ρωσίας(Χριστοδουλίδης, 2004:25).

Τέλος, για να επιτευχθεί μια ειρήνη διαρκείας είναι απαραίτητο να ενταχθούν και οι ηττημένοι στην νέα τάξη πραγμάτων. Η Γαλλία δεν ταπεινώθηκε στη Βιέννη και δεν κατακρεουργήθηκε εδαφικά, με αποτέλεσμα να μπορέσει να γίνει πόλος του νέου ευρωπαϊκού συστήματος χωρίς να αποτελεί μια μόνιμη απειλή στην ύπαρξή του.

2.1.2 Η Ιερή Συμμαχία και η Τετραρχία

Οι συναθροισμένοι ηγεμόνες και πολιτικοί στη Βιέννη συνειδητοποίησαν πως έπρεπε να συνεχιστεί η μεταξύ τους συνεργασία για την αντιμετώπιση των δυνάμεων που απειλούσαν την ευρωπαϊκή τάξη. Η πολιτική βούληση των Μεγάλων Δυνάμεων για μια μόνιμη συνεργασία πραγματοποιήθηκε με δύο συμμαχίες, τη Συνθήκη της Ιερής Συμμαχίας και τη Συνθήκη της Τετραρχίας(Χριστοδουλίδης, 2004:33). Η Συνθήκη της Ιερής Συμμαχίας υπογράφηκε στις 26 Σεπτεμβρίου του 1815 από την Αυστρία, τη Πρωσία και τη Ρωσία και αποτελούσε έμπνευση του τσάρου Αλέξανδρου Α΄(Χριστοδουλίδης, 2004:33). Πρόκειται για ένα κείμενο που καλούσε τους μονάρχες των κρατών να συνεργαστούν με βάση τις κοινές τους αξίες και να συγκροτήσουν μια συντηρητική συμμαχία που θα αντιστεκόταν σε κάθε συνοριακή μεταβολή και θα προστάτευε το υφιστάμενο πολιτικό καθεστώς. Η Αυστρία και η Πρωσία υπέγραψαν τη συνθήκη διότι δεν καθόριζε συγκεκριμένες υποχρεώσεις και επειδή δεν ήθελαν να είναι μόνες τους στο εγχείρημα της καταστολής των φιλελεύθερων και εθνικιστικών δυνάμεων(Χριστοδουλίδης, 2004:35).

Η Συνθήκη της Τετραρχίας υπογράφηκε στις 20 Νοεμβρίου του 1815 από τη Μεγάλη Βρετανία, την Αυστρία, τη Πρωσία και τη Ρωσία. Ο σκοπός της ήταν να αποτελέσει μια συμμαχία των Δυνάμεων για την αντιμετώπιση μιας ενδεχόμενης αναβίωσης του γαλλικού επεκτατισμού(Χριστοδουλίδης, 2004:36). Οι ηγεμόνες συμφώνησαν επίσης να συνέρχονταν σε περιοδικές συνδιασκέψεις που θα συζητούσαν τα προβλήματα που απειλούσαν την ευρωπαϊκή τάξη και θα υιοθετούσαν κοινή πολιτική(Χριστοδουλίδης, 2004:37).

Το Συνέδριο της Βιέννης κατάφερε να δημιουργήσει μια νέα ισορροπία δυνάμεων που βασιζόταν στη νομιμότητα και τις κοινές αξίες των μοναρχικών δυναστειών των Μεγάλων Δυνάμεων της Ευρώπης. Το σύστημα που καθιερώθηκε, πέτυχε να αποτρέψει ένα πανευρωπαϊκό πόλεμο στη διάρκεια των κρίσιμων πολιτικών

εξελίξεων και των επαναστατικών οικονομικών μεταβολών του 19^{ου} αιώνα και αποτέλεσε μια «ασφαλιστική δικλείδα» που έδωσε διέξοδο στους πολιτικούς και οικονομικούς ανταγωνισμούς των ευρωπαϊκών κρατών(Χριστοδουλίδης, 2004:39).

2.2 Η Realpolitik του Μπίσμαρκ

Το Σύστημα της Βιέννης που καθιέρωσαν οι Μεγάλες Δυνάμεις το 1815, κατάφερε για ένα διάστημα να περιορίσει τους ευρωπαϊκούς ανταγωνισμούς και να προωθήσει την συνεργασία των ευρωπαϊκών κρατών για την καταπολέμηση των επαναστατικών δυνάμεων του φιλελευθερισμού και του εθνικισμού. Παρόλα αυτά, τη στιγμή που εξέλιπε ο βασικός εκφραστής του συστήματος από την ευρωπαϊκή πολιτική σκηνή, δηλαδή ο Μέττερνιχ, άρχισαν να εμφανίζονται νέες προσωπικότητες που εξέφραζαν την αντίθεσή τους στην καθεστηκία τάξη. Ο βασικός πολέμιος του συστήματος ισορροπίας ισχύος ήταν ο πρώτος πολιτικός και μετέπειτα καγκελάριος Όττο φον Μπίσμαρκ.

Ο Μπίσμαρκ αμφισβήτησε όλες τις βασικές αρχές της Βιέννης, όπως την ισορροπία δυνάμεων, την εσωτερική γερμανική ισορροπία ανάμεσα στη Πρωσία και τη Αυστρία και το σύστημα συμμαχιών που βασιζόταν στην ενότητα συντηρητικών αξιών(Kissinger, 2020:138). Ο ίδιος ήταν θιασώτης της Realpolitik, πίστευε πως η εξωτερική πολιτική αποτελεί έναν αγώνα ισχύος και πως τα κοινά εθνικά συμφέροντα αποτελούν επαρκή δεσμό για την δημιουργία συμμαχιών(Kissinger, 2020:137,138).

Ο Μπίσμαρκ θεωρούσε πως δεν χρειαζόταν η Ιερή Συμμαχία για να προσεγγίσει τη Ρωσία και έβλεπε την Αυστρία σαν εμπόδιο στη γερμανική αποστολή της Πρωσίας(Kissinger, 2020:138). Πίστευε πως η Πρωσία μπορούσε να είναι ένα συντηρητικό κράτος και να επιβάλλει της προτιμήσεις της μονομερώς, χωρίς να χρειάζεται βοήθεια από τα υπόλοιπα συντηρητικά κράτη(Kissinger, 2020:139). Η Πρωσία σύμφωνα με τον Μπίσμαρκ μπορούσε να επιβάλλει τη Realpolitik στο κέντρο της Ευρώπης μέσα από μια σειρά συμμαχιών και σχέσεων προς όλες τις κατευθύνσεις. Αυτό θα της επέτρεπε να βρίσκεται κοντά στους διάφορους ανταγωνιστές και με μια στάση φαινομενικής απομόνωσης θα είχε τη δυνατότητα να υποστηρίζει όποιον της πρόσφερε περισσότερα(Kissinger, 2020:139).

Η Πρωσία μπορούσε να ακολουθήσει μια τέτοια πολιτική, διότι τα συμφέροντά της στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής εστιάζονταν στο γερμανικό χώρο. Αντίθετα

όλες οι υπόλοιπες Μεγάλες Δυνάμεις επικεντρώνονταν σε διαφορετικά μέρη του πλανήτη και πολλές φορές έρχονταν σε σύγκρουση μεταξύ τους. Η Πρωσία είχε διαφωνίες μόνο με την Αυστρία, οι οποίες όμως δεν είχαν εκφραστεί ακόμα ανοιχτά(Kissinger, 2020:139).

Ο Μπίσμαρκ πίστευε πως η ισχύς περιέχει τη δική της νομιμοφροσύνη και δεν περιοριζόταν από τις οικουμενικές πολιτικές αρχές των συγχρόνων του(Kissinger, 2020:141). Η Realpolitik βασιζόταν στην ευελιξία και την ικανότητα αξιοποίησης κάθε διαθέσιμης ευκαιρίας χωρίς τους περιορισμούς της ιδεολογίας(Kissinger, 2020:142). Παράλληλα θεωρούσε πως η σωστή εκτίμηση της ισχύος εμπειρείχε και ένα δόγμα αυτοπεριορισμού(Kissinger, 2020:141).

Η Πρωσία κατά την άποψη του Μπίσμαρκ έπρεπε να εγκαταλείψει την προσκόλλησή της στην Αυστρία, επειδή δεν την είχε ανάγκη για την εσωτερική της τάξη και διότι λειτουργούσε ανασταλτικά στο έργο της γερμανικής ενοποίησης υπό τον Πρώσο μονάρχη(Kissinger, 2020:145). Επιπλέον απέρριψε την άποψη πως η ένωση της Γερμανίας μπορούσε να επιτευχθεί μόνο μέσω φιλελεύθερων θεσμών. Ο ίδιος θεωρούσε πως η Πρωσία μπορούσε να ηγεμονεύσει στο γερμανικό χώρο μέσω της ισχύς και τα δημοκρατικά ρεύματα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν σαν όργανα της εξωτερικής πολιτικής(Kissinger, 2020:146).

Η Realpolitik διατύπωνε ένα σύστημα που βασιζόταν πλήρως στην ισχύ, τον ανταγωνισμό των κρατών και τις ευκαιριακές συμμαχίες και το οποίο ερχόταν σε αντίθεση με το σύστημα της μοναρχικής νομιμοποίησης και αλληλεγγύης που διαμόρφωσε η Βιέννη. Ο Μπίσμαρκ ήρθε σε σύγκρουση με πολλούς συντηρητικούς εκφραστές στο εσωτερικό της Πρωσίας που θεωρούσαν τις απόψεις του επιπόλαιες ή επικίνδυνες. Παρόλα αυτά, μόλις ανήλθε στο αξίωμα του καγκελαρίου, φρόντισε να θέσει τις ιδέες του σε εφαρμογή και άλλαξε για πάντα τον πολιτικό χάρτη της Ευρώπης.

Κεφάλαιο τρίτο

Οι πόλεμοι για την γερμανική ενοποίηση

3.1 Το Zollverein και η πολιτική ενοποίηση του γερμανόφωνου χώρου

Ο Μπίσμαρκ διορίστηκε επίσημα καγκελάριος της Πρωσίας τον Σεπτέμβριο του 1862. Στην κεντρική Ευρώπη υπήρχε ένα συνοθύλευμα γερμανόφωνων πολιτικών οντοτήτων που ήταν χαλαρά συνδεδεμένες στη Γερμανική Συνομοσπονδία, έναν αναποτελεσματικό οργανισμό που δημιουργήθηκε το 1815 μετά την ήττα του Ναπολέοντα (Mearsheimer, 2006:572). Η Συνομοσπονδία αυτή είχε δύο μεγάλες δυνάμεις την Πρωσία και την Αυστρία (Mearsheimer, 2006:572) οι οποίες προσπαθούσαν να κυριαρχήσουν στον γερμανικό χώρο και να επηρεάσουν τα πιο αδύναμα κράτη. Οι επαναστάσεις του 1848 που σάρωσαν την Ευρώπη έκαναν εμφανές το γεγονός πως ο γερμανικός εθνικισμός ήταν μια ισχυρή δύναμη που θα μπορούσε να εξωθήσει ένα σημαντικό αριθμό από τις γερμανικές οντότητες στο να συνενωθούν σε ένα ευρύτερο γερμανικό κράτος (Mearsheimer, 2006:572). Το βασικό ζήτημα ήταν ποια από τις δύο γερμανικές μεγάλες δυνάμεις θα ήταν ο πυρήνας του νέου κράτους. Το ζήτημα λύθηκε με τους πολέμους του 1844-1866 και το 1870.

Η διαδικασία που προλείανε το έδαφος για την ενοποίηση ήταν η πολιτική του Zollverein (τελωνειακή ένωση) που αποτελούσε μια οικονομική συνεργασία των γερμανόφωνων κρατιδίων μέσω τελωνειακών ενώσεων στην οποία οι πρωσικές κυβερνήσεις επεδείκνυαν μεγάλη προσήλωση από το 1818 μέχρι και το 1868 για την ενοποίηση του Γερμανικού χώρου (Κεραμιδιώτης, 2018:9). Η τελωνειακή ένωση θεωρείται πρωσική επιτυχία διότι κατάφερε να ενσωματώσει το βιομηχανικό και εμπορικό τομέα στο πρωσικό στρατόπεδο χωρίς να αναστατώσει άμεσα το ευρωπαϊκό status quo (Κεραμιδιώτης, 2018:9). Η Πρωσία καταφέρνει με αυτό τον τρόπο να γίνει το δεύτερο κράτος στην παγκόσμια παραγωγή άνθρακα και μέσω της βιομηχανικής επανάστασης να ανατρέψει τις ισορροπίες σε βάρος της Αυστρίας (Berstein, Milz a, 1997:131).

Ο βασικός πολιτικός στόχος του Zollverein που ήλεγχε η Πρωσία ήταν να απομονώσει την Αυστρία από το γερμανικό χώρο, μέχρι το 1842 είχαν προσχωρήσει στη γερμανική τελωνειακή ένωση 28 από τα 39 κρατίδια της Γερμανικής Συνομοσπονδίας (Κεραμιδιώτης, 2018:9). Ο Μέττερνιχ σαν υπουργός εξωτερικών της

Αυστρίας είχε αντιληφθεί τις καταστροφικές συνέπειες που είχε για την χώρα του η απομόνωσή της από το Γερμανικό χώρο αλλά ήταν δύσκολο να αντιδράσει. Οι τραπεζικές και βιομηχανικές συνεργασίες καθώς και το πυκνό σιδηροδρομικό και τηλεπικοινωνιακό δίκτυο είχαν δημιουργήσει μια πραγματικότητα που η Αυστρία αδυνατούσε να ακολουθήσει(Κεραμιδιώτης, 2018:9,10).

Η δημιουργία της ταχυδρομικής ένωσης το 1850 που ρύθμιζε τις ταχυδρομικές και δασμολογικές σχέσεις ανάμεσα στην τελωνειακή ένωση και την Αυστρία ουσιαστικά παγίωσε τον διαχωρισμό των δύο πλευρών και έθεσε τις βάσεις για την ενοποίηση του γερμανικού πολιτικού χώρου από την Πρωσία(Κεραμιδιώτης, 2018:10).

3.2 Το ζήτημα των δανικών δουκάτων

Ο δρόμος για την αυστροπρωσική σύγκρουση άνοιξε με αφορμή το ζήτημα της διαδοχής των δανικών δουκάτων Σλέσβιγκ και Χόλσταϊν , το οποίο δεν είχε διευθετηθεί επαρκώς από την συνθήκη του Λονδίνου το 1852(Taylor, 1954:142). Το ζήτημα των δουκάτων ήταν εθνικό, επειδή ένα μέρος του πληθυσμού τους ήταν Γερμανοί, δυναστικό, γιατί τα δουκάτα ήταν συνδεδεμένα με προσωπική ένωση με τον βασιλιά της Δανίας και διεθνές, διότι το καθεστώς τους ήταν εγγυημένο με διεθνή συνθήκη(Χριστοδουλίδης, 2004:235). Η Κοπεγχάγη ήθελε να επεκτείνει τα σύνορά της προς το νότο και να περιορίσει τα τοπικά προνόμια των δουκάτων. Στις 18 Νοεμβρίου του 1863 ο βασιλιάς της Δανίας Χριστιανός Θ΄ εφάρμοσε τις συνταγματικές μεταρρυθμίσεις του προκατόχου του για την ένωση(Taylor, 1954:142). Αυτό αποτελούσε πρόκληση για την Γερμανική εθνική συνείδηση και μπορούσε να αντιμετωπιστεί μόνο σε περίπτωση που οι Μεγάλες Δυνάμεις ήταν ενωμένες όπως το 1852. Αντίθετα οι Μεγάλες Δυνάμεις ήταν αποδιοργανωμένες, δεν είχαν διαμορφώσει σταθερές συμμαχίες και βρίσκονταν απασχολημένες με δικά τους προβλήματα(Taylor, 1954:142).

Η Πρωσία κατά την διάρκεια της πρώτης κρίσης των δουκάτων είχε αποξενωθεί από τις υπόλοιπες Μεγάλες Δυνάμεις επειδή τάχθηκε υπέρ του γερμανικού εθνικισμού, όμως υποχώρησε έπειτα από τις αντιδράσεις που προκλήθηκαν. Ο Μπίσμαρκ το 1863 αποφάσισε να ενεργήσει με βάση το δίκαιο των συνθηκών και όχι του εθνικισμού(Taylor, 1954:143). Απέρριψε την απόφαση της γερμανικής Δίαιτας και υποστήριξε την αναγνώριση του Χριστιανού Θ΄ με αντάλλαγμα την αυτονομία των

δουκάτων όπως το καθόριζε η συνθήκη του Λονδίνου. Με αυτό τον τρόπο ενεργούσε υπέρ του διεθνούς δικαίου και μπορούσε να προστατέψει του Γερμανούς χωρίς να συμβιβαστεί με «επαναστατικές ιδέες»(Taylor, 1954:143). Η Αυστρία η οποία είχε συνυπογράψει την Συνθήκη του Λονδίνου, συνεργάστηκε με την Πρωσία γιατί θεωρούσε πως έτσι την καθιστούσε δέσμια σε ένα συντηρητικό σκοπό και πως στο μέλλον θα μπορούσαν να διευθετήσουν το ζήτημα με κοινή συμφωνία(Taylor, 1954:142).

Η Δανία είχε ενθαρρυνθεί να πιστεύει πως η έκδηλη συμπάθεια της Μεγάλης Βρετανίας θα μεταβαλλόταν σε ενεργό συμπαράσταση και απέρριψε το τελεσίγραφο, όμως οι υπόλοιπες Μεγάλες Δυνάμεις δεν έκαναν κάποια κίνηση(Χριστοδουλίδης, 2004:236) και η Βρετανία προσπάθησε μόνο να πείσει τους Δανούς να υποχωρήσουν. Η Δανία είχε περιέλθει μόνη της σε αυτή την δύσκολη κατάσταση και ήταν πολύ δύσκολο για τις άλλες Μεγάλες Δυνάμεις να αντισταθούν στην Πρωσία και την Αυστρία από την στιγμή που εφάρμοζαν τη συνθήκη του Λονδίνου(Taylor, 1954:146). Τα αυστροπρωσικά στρατεύματα εισέβαλαν στα δουκάτα τον Ιανουάριο του 1864 όπου νίκησαν τους Δανούς, οι δύο δυνάμεις πλέον απελευθερωμένες από τα συμφωνημένα του Λονδίνου εξαιτίας του πολέμου μπορούσαν να ζητήσουν την παραχώρηση των δουκάτων, όμως το πρόβλημα ήταν ποιος θα τα αποκτούσε. Ο Μπίσμαρκ υποστήριξε να πάνε στην Πρωσία, ενώ η Αυστρία υποστήριξε το αξίωμα που είχε ο δούκας του Αούγκστενμπουργκ, αυτό ήταν το πρώτο βήμα που θα οδηγούσε στην σύγκρουση του 1866(Taylor, 1954:152).

Η Δανία μόνη της δεν μπορούσε να αντιδράσει και ζήτησε ειρήνη. Τα δουκάτα παραδόθηκαν στην Πρωσία και την Αυστρία και ο Μπίσμαρκ συναντήθηκε με τον Ρέγκμπεργκ στη Σενμπρούν για να διευθετήσουν το θέμα της κατοχής. Αρχικά ο Μπίσμαρκ πρότεινε να πάρει τα δουκάτα η Πρωσία με αντάλλαγμα γενικές υποσχέσεις για υποστήριξη προς την Αυστρία σε άλλα θέματα στο όνομα της συντηρητικής συνεργασίας(Taylor, 1954:154), οι Αυστριακοί όμως απαίτησαν συμπαγή ανταλλάγματα οπότε ο Μπίσμαρκ πρότεινε να συνεχιστεί η κοινή διαχείριση των δουκάτων μέχρι να προκύψει ένας πόλεμος με την Ιταλία όπου η Πρωσία θα βοηθούσε την Αυστρία να ανακαταλάβει την Λομβαρδία και τότε θα λάμβανε τα δουκάτα. Αυτή η πρόταση ναυάγησε έπειτα από την αντίσταση των δύο ηγετών και αφού δεν μπόρεσε να βρεθεί κάποια άλλη λύση αποφασίστηκε να συνεχιστεί η κοινή κατοχή των δουκάτων(Taylor, 1954:155). Η Αυστρία έκανε μια σημαντική παραχώρηση επειδή

συμφώνησε να μην θέσει το ζήτημα των δουκάτων στη Δίαιτα ώστε να διατηρήσει την συμμαχία της με την Πρωσία(Taylor, 1954:155).

3.3 Η σύγκρουση Πρωσίας-Αυστρίας (1864-1866)

Η κρίση των δουκάτων δεν έληξε με την κοινή κατοχή τους από την Αυστρία και την Πρωσία, απλά η τελική διευθέτηση μετατοπίστηκε σε μελλοντικό χρόνο. Η θέση της Αυστρίας συνεχώς δυσκόλευε, το Σεπτέμβριο του 1864 οι σχέσεις Γαλλίας και Ιταλίας αναθερμάνθηκαν στο συνέδριο της Ρώμης(Taylor, 1954:155), ενώ η Ιταλία έστρεψε παράλληλα το ενδιαφέρον της προς την αυστροκρατούμενη Βενετία. Η Αυστρία δεν έκανε κάποια προσπάθεια να κλείσει τα μέτωπα που είχε ούτε να βρει κάποιον σύμμαχο. Αντίθετα ο Μπίσμαρκ κατάφερε εύκολα να αποσπάσει τη ρωσική ουδετερότητα σε μια περίοδο που η Μεγάλη Βρετανία ήταν αποστασιοποιημένη από τα ευρωπαϊκά τεκταινόμενα(Taylor, 1954:156). Αυτό ήταν πολύ σημαντικό διότι από την στιγμή που η Ρωσία και η Μεγάλη Βρετανία απουσίαζαν από την ευρωπαϊκή ισορροπία, η Γαλλία ήταν η μοναδική μεγάλη δύναμη που θα μπορούσε να επέμβει σε ένα πόλεμο που θα καθόριζε τον ηγεμόνα των Γερμανών(Taylor, 1954:156).

3.3.1 Ο συμβιβασμός των δουκάτων

Το φθινόπωρο του 1864 η Αυστριακή κυβέρνηση δεν μπορούσε να βρει μια λύση για την διαχείριση των δουκάτων, οπότε άρχισε να πιέζει για το αξίωμα του δούκα του Αούγκστενμπουργκ(Taylor, 1954:157), ο Μπίσμαρκ απάντησε στις 22 Φεβρουαρίου του 1865 με τους όρους υπό τους οποίους η Πρωσία θα δεχόταν την Αυστριακή πρόταση, όμως οι όροι καθιστούσαν τα δουκάτα πλήρως εξαρτημένα από την Πρωσία. Η Αυστρία τότε έθεσε το ζήτημα στη Δίαιτα, γεγονός που πήγαινε κατά της συμμαχίας με την Πρωσία(Taylor, 1954:157). Ο Μπίσμαρκ δεν απέρριπτε εντελώς το ενδεχόμενο ενός πολέμου με Αυστρία και Γαλλία προκειμένου να επικρατήσει η Πρωσία στον γερμανικό χώρο ωστόσο στην προκειμένη χρονική στιγμή δεν είχε ολοκληρώσει τη διπλωματική προεργασία για την διεξαγωγή του πολέμου και αυτό άφηνε αμφιβολίες για την στάση της Γαλλίας και της Ιταλίας σε περίπτωση αυστροπρωσικής σύγκρουσης(Χριστοδουλίδης, 2004:237). Τελικά οι διαπραγματεύσεις οδήγησαν στη Σύμβαση του Γκάσταιν στις 14 Αυγούστου του 1865 η οποία προέβλεπε πως το καθεστώς αυστροπρωσικής συγκυριαρχίας στα δουκάτα θα

έπαυε να υπάρχει(Χριστοδουλίδης, 2004:237). Η Αυστρία που αντιμετώπιζε οικονομικές δυσκολίες και μια συνταγματική κρίση στην Ουγγαρία αποφάσισε να έρθει σε ένα συμβιβασμό για να αποφευχθεί η σύγκρουση με την Πρωσία(Taylor, 1954:157). Η Αυστρία θα αναλάμβανε τη διοίκηση του Χόλσταϊν και η Πρωσία του Σλέσβιγκ, χωρίς αυτό να συνεπάγεται απώλεια των κοινών τους δικαιωμάτων στα δουκάτα, επιπλέον το δουκάτο του Λάουενμπουργκ θα περιεχόταν στην κυριαρχία της Πρωσίας έναντι χρηματικής αποζημίωσης(Χριστοδουλίδης, 2004:237). Η επιτυχία του Μπίσμαρκ ήταν μεγάλη καθώς μπόρεσε να ματαιώσει τις επιδιώξεις του δούκα του Αούγκστενμπουργκ για τα δουκάτα, κατάφερε να συνεργαστεί με την Αυστρία για την επιβολή της πρωσικής κυριαρχίας στο Σλέσβιγκ και άφησε ανοιχτό το ενδεχόμενο για μελλοντική αυστροπρωσική σύγκρουση μέσω του Χόλσταϊν που βρισκόταν μακριά από την Αυστρία και περιβαλλόταν από πρωσικά εδάφη(Χριστοδουλίδης, 2004:237).

3.3.2 Η διπλωματική προετοιμασία του Μπίσμαρκ

Ο Μπίσμαρκ διατηρώντας το πλεονέκτημα να επιλέξει αυτός τη στιγμή της σύγκρουσης με την Αυστρία μέσω της γειτνίασης των δουκάτων, άρχισε να δραστηριοποιείται για να πετύχει την διπλωματική απομόνωση του αντιπάλου. Το ανατολικό μέτωπο είχε εξασφαλιστεί με την ουδετερότητα που διατηρούσε η Ρωσία προς την Πρωσία έπειτα από σύναψη στρατιωτικής συμφωνίας που επήλθε μετά από την υποστήριξη της Πρωσίας στο πολωνικό ζήτημα(Χριστοδουλίδης, 2004:238). Επιπλέον ο Μπίσμαρκ προσπάθησε να εξασφαλίσει γαλλική ουδετερότητα και ενεργή υποστήριξη από την Ιταλία. Αρχικά συναντήθηκε με τον Ναπολέον Γ΄ στο Μπίαρρις όπου τον ενδιέφερε να αποτρέψει μια πιθανή γαλλο-αυστριακή συμμαχία χωρίς να χρειαστεί να δεσμευτεί προς την Γαλλία. Ο Ναπολέον από την μεριά του ήθελε να ματαιώσει την αυστροπρωσική προσέγγιση του Γκάσταιν διότι δεν ήθελε να υπάρχουν πρωσικές εγγυήσεις στην Βενετία(Χριστοδουλίδης, 2004:238). Ο Μπίσμαρκ διαβεβαίωσε πως δεν υπάρχουν τέτοιες εγγυήσεις και ο Ναπολέον τον καθησύχασε πως η Γαλλία δεν στόχευε σε συμμαχία με την Αυστρία(Taylor, 1954:159). Η Βενετία καθόρισε την μορφή των διαπραγματεύσεων, ο Ναπολέον ήθελε να ολοκληρώσει το πρόγραμμα του 1859 καθώς πίστευε πως σε περίπτωση διαδοχής ο γιός του θα αντιμετώπιζε πολλές δυσκολίες, ενώ η απόκτηση εδαφών στον Ρήνο ήταν δευτερεύουσας σημασίας, επομένως όποιος μπορούσε να του δώσει την Βενετία είχε την υποστήριξή του(Taylor, 1954:159). Μετά την απόσπαση της γαλλικής

ουδετερότητας ο Μπίσμαρκ έκρινε σκόπιμο να αναζητήσει μια στρατιωτική συμμαχία που θα του έδινε το πλεονέκτημα του στρατιωτικού αντιπερισπασμού στην σύγκρουση με την Αυστρία(Χριστοδουλίδης, 2004:240). Αποφάσισε τον ρόλο αυτό να τον αναλάβει η Ιταλία έπειτα από παρότρυνση του στρατηγού Μόλτκε που θεωρούσε ένα ιταλικό αντιπερισπασμό ως απαραίτητη προϋπόθεση για την πρωσική νίκη(Χριστοδουλίδης, 2004:240). Το Φεβρουάριο του 1866 ο Μπίσμαρκ άρχισε στο Βερολίνο τις διαπραγματεύσεις με τους Ιταλούς. Υποστήριζε τις ιταλικές επιδιώξεις στην Βενετία, όμως δεν ήθελε να δεσμευτεί σε πόλεμο για χάρη τους και απαίτησε από τους Ιταλούς να δεσμευτούν για τρεις μήνες σε πόλεμο με την Αυστρία σε περίπτωση που το έκανε και η Πρωσία(Taylor, 1954:161). Η Ιταλία ήταν διστακτική απέναντι σε αυτή την πρόταση γιατί φοβόταν μην εγκαταλειφθεί στην τύχη της μετά την έναρξη του πολέμου όπως είχε γίνει το 1859, όμως παρενέβη ο Ναπολέων Γ΄ και τους εγγυήθηκε την γαλλική υποστήριξη σε περίπτωση που την εγκατέλειπε η Πρωσία(Χριστοδουλίδης, 2004:240). Με αυτό τον τρόπο έγινε δυνατή η υπογραφή της ιταλοπρωσικής συμμαχίας στις 8 Απριλίου του 1866 που είχε διάρκεια για τρεις μήνες(Χριστοδουλίδης, 2004:240).

Η ιταλοπρωσική συμμαχία δυσκόλεψε πολύ τις συνθήκες για τους Αυστριακούς, ο Μπίσμαρκ είχε καταφέρει να φέρει την Γαλλία με το μέρος του με το να παρέχει στον Γάλλο αυτοκράτορα το μόνο πράγμα που τον ενδιέφερε, τη Βενετία, ενώ παράλληλα είχε δεσμεύσει την Ιταλία σε τρεις μήνες πολέμου με την Αυστρία(Taylor, 1954:161). Η Αυστρία προκειμένου να αποφύγει ένα διμέτωπο πόλεμο αποφάσισε να ζητήσει τη βοήθεια του Γάλλου αυτοκράτορα για να αποσπάσει την Ιταλία από την Πρωσία. Στις διαπραγματεύσεις που διεξήχθησαν στο τέλος του Απριλίου στο Παρίσι η αυστριακή κυβέρνηση προσφέρθηκε να παραχωρήσει την Βενετία στον Ναπολέοντα Γ΄ ο οποίος θα τη μεταβίβαζε στην Ιταλία. Σε αντάλλαγμα θα προσαρτούσε τη Σιλεσία από την Πρωσία μέσω πολέμου(Χριστοδουλίδης, 2004:240). Ο Ναπολέων Γ΄ διαβίβασε την πρόταση στην ιταλική κυβέρνηση όμως εκείνη αρνήθηκε και επικαλέστηκε την τρίμηνη συμμαχία με την Πρωσία. Η Αυστρία έκανε μια ακόμα προσπάθεια να κερδίσει την γαλλική ουδετερότητα και υποσχέθηκε σε περίπτωση που νικήσει τον πόλεμο να παραχωρήσει τη Βενετία στη Γαλλία με αντάλλαγμα προσαρτήσεις στη Γερμανία. Ο Ναπολέων Γ΄ συμφώνησε και η πρόταση επικυρώθηκε με μυστική αυστρογαλλική συνθήκη στις 12 Ιουνίου του 1866(Χριστοδουλίδης, 2004:240,241).

Ο Μπίσμαρκ αφού ολοκλήρωσε την διπλωματική του προετοιμασία, έκρινε σκόπιμο να προσδώσει ένα ηθικό έρεισμα στη σύγκρουση με την Αυστρία διότι γνώριζε πως η πλειοψηφία του γερμανικού λαού ήταν κατά του πολέμου. Αμέσως μετά την εξασφάλιση της ιταλικής συμμαχίας εξαγγέλλει ένα σχέδιο γενικής μεταρρύθμισης της Γερμανικής Συνομοσπονδίας και την δημιουργία της γερμανικής βουλής, εκλεγόμενης με καθολική ψηφοφορία(Χριστοδουλίδης, 2004:241). Η Αυστρία δεν μπορούσε να το δεχτεί αυτό και ξεκίνησε επιστράτευση που σχεδόν αμέσως ακολούθησε και η Πρωσία. Στις 1 Ιουνίου η Αυστρία έθεσε το ζήτημα των δουκάτων στη Δίαιτα που αποτελούσε επίσημη παραβίαση της συμμαχίας με την Πρωσία(Χριστοδουλίδης, 2004:242), ο Μπίσμαρκ απάντησε με την κατάληψη του Χόλσταϊν από τον πρωσικό στρατό αν και προς ενόχλησή του ο αυστριακός στρατός υποχώρησε χωρίς να αρχίσουν οι εχθροπραξίες(Taylor, 1954:166). Στις 14 Ιουνίου η Γερμανική Δίαιτα αποφασίζει να λάβει μέτρα κατά της Πρωσίας, η Πρωσία ανακοινώνει πως η Γερμανική Συνομοσπονδία έχει λήξει και στις 15 Ιουνίου εισβάλλει στη Σαξονία χωρίς να κηρύξει επίσημα τον πόλεμο για να μην παρουσιαστεί σαν τον επιτιθέμενο(Taylor, 1954:166). Η Αυστρία κήρυξε επίσημα τον πόλεμο στις 17 Ιουνίου, η Πρωσία την επόμενη μέρα και στις 20 το ίδιο έκανε και η Ιταλία(Χριστοδουλίδης, 2004:242).

3.3.3 Η ήττα της Αυστρίας

Η σύγκρουση διήρκησε επτά εβδομάδες και αποκάλυψε στην Ευρώπη τα αποτελέσματα της πρωσικής επιστήμης και των πρωσικών μεθόδων στη τέχνη του πολέμου. Η πρωσική «μιλιταριστική επανάσταση» της δεκαετίας του 1860 ήταν βασισμένη σε αλληλένδετα στοιχεία(Kennedy, 1991:254). Αρχικά η Πρωσία είχε ένα σύστημα βραχείας θητείας, το οποίο προώθησε ο βασιλιάς Γουλιέλμος Α΄ και ο υπουργός πολέμου και περιελάμβανε τρία χρόνια υποχρεωτική θητεία στον τακτικό στρατό και, ύστερα, άλλα τέσσερα στις εφεδρείες. Αυτό σήμαινε ότι ο πρωσικός στρατός σε πλήρη επιστράτευση είχε επτά ετήσιες κλήσεις(Kennedy, 1991:254). Η Landwehr(πρωσικός στρατός) μπορούσε να αναλάβει τα περισσότερα καθήκοντα της φρουράς και των μετόπισθεν, το σύστημα αυτό παρείχε στην Πρωσία ένα μεγάλο αριθμό μάχιμων δυνάμεων, ανάλογα με τον πληθυσμό της. Το μορφωτικό επίπεδο του λαού πρέπει να ήταν σχετικά υψηλό, ειδάλλως το σύστημα δεν θα μπορούσε να λειτουργήσει και υπήρχε εξαιρετική οργάνωση για τις δοσοληψίες σε τέτοια

μεγέθη(Kennedy, 1991:254,255). Ο έλεγχος σε αυτή την δύναμη ασκούσαν από το Πρωσικό Γενικό Επιτελείο υπό την ιδιοφυΐα του πρεσβύτερου Μόλτκε. Ο Μόλτκε στρατολόγησε τους καλύτερους απόφοιτους της Ακαδημίας Πολέμου και τους δίδαξε σχεδιασμό και προετοιμασία για ενδεχόμενους μελλοντικούς πολέμους, ενώ παράλληλα επιδίωξε να εντυπώσει στους αξιωματικούς την επιχειρησιακή πρακτική της διοίκησης μεγάλων σωμάτων ανδρών, που θα κινούντο και θα πολεμούσαν ανεξάρτητα αλλά πάντα θα ήταν σε ετοιμότητα για να συγκλίνουν προς τη σκηνή της αποφασιστικής μάχης(Kennedy, 1991:255). Σε περίπτωση που η επικοινωνία με το στρατηγείο διακόπτονταν, τότε οι στρατηγοί στο μέτωπο ήταν εξουσιοδοτημένοι να χρησιμοποιήσουν την πρωτοβουλία τους. Τέλος, δημιουργήθηκε ένα ειδικό σώμα για να επιβλέπει τους πρωσικούς σιδηροδρόμους και να εξασφαλίζει ταχεία μεταφορά στρατευμάτων και εφοδίων στους προορισμούς τους(Kennedy, 1991:255). Το πρωσικό σύστημα πολέμου δεν ήταν τέλειο και γίνονταν λάθη, αλλά το γενικό επιτελείο μελετούσε τα σφάλματα και προσαρμοζόταν ανάλογα τις συνθήκες(Kennedy, 1991:256). Επιπλέον η επιμονή του Μόλτκε στην παράταξη πολλών πλήρων στρατιών που θα ενεργούσαν ανεξάρτητα αλλά θα έσπευδαν και σε βοήθεια η μια της άλλης σήμαινε ότι, ακόμα και αν μια από τις επιμέρους δυνάμεις επλήττετο άσχημα, δεν καταστρεφόταν η επιχείρηση(Kennedy, 1991:256).

Ο συνδυασμός αυτών των παραγόντων χάρισε στους Πρώσους μια ταχεία νίκη επί των Αυστριακών το καλοκαίρι του 1866(Kennedy, 1991:256). Η βορειοδυτική Γερμανία περιήλθε στην κατοχή της Πρωσίας την πρώτη βδομάδα, την τρίτη βδομάδα ο Μόλτκε έστειλε τρεις στρατιές από διαφορετικές ορεινές οδούς(Kennedy, 1991:256) και συνέτριψε το μεγαλύτερο τμήμα του αυστριακού στρατού υπό τον στρατάρχη Μπένεντεκ στη Σάντοβα(Χριστοδουλίδης, 2004:242). Το πρωσικό σύστημα στρατολόγησης σε συνδυασμό με τη δέσμευση των αυστριακών στρατευμάτων στο ιταλικό μέτωπο, σήμαινε πως ο Μόλτκε είχε την δυνατότητα να παρατάξει σχεδόν ισάριθμα στρατεύματα στην πρώτη γραμμή(Kennedy, 1991:256). Ο δρόμος για την Βιέννη ήταν ανοικτός και ο Πρώσος βασιλιάς μαζί με τους στρατηγούς του ήταν πρόθυμοι να τον διανύσουν(Χριστοδουλίδης, 2004:242).

Ο Μπίσμαρκ παρά την μεγάλη επιτυχία στο πεδίο της μάχης δεν παρασύρθηκε και επέδειξε μεγάλη σύνεση και μετριοπάθεια. Στόχος του δεν ήταν η ταπείνωση ούτε ο διαμελισμός της Αυστρίας αλλά η πρωσική κυριαρχία στον γερμανικό χώρο. Η Αυστρία μπορούσε μελλοντικά να είναι χρήσιμη στην Πρωσία είτε ως σύμμαχος είτε

σαν ουδέτερη Μεγάλη Δύναμη(Χριστοδουλίδης, 2004:242). Η Γαλλία αποφάσισε να μεσολαβήσει για την λήξη του πολέμου, ο Μπίσμαρκ το δέχτηκε και έθεσε τους όρους του: η διάλυση της Γερμανικής Συνομοσπονδίας, αποκλεισμός της Αυστρίας από τις Γερμανικές υποθέσεις και Πρωσική στρατιωτική ηγεμονία στη Γερμανία βόρεια από τον ποταμό Μάιν(Taylor, 1954:168). Ο Ναπολέων Γ΄ ήταν σύμφωνος με τους όρους και στις 26 Ιουνίου υπογράφονται οι προκαταρκτικοί όροι του Νίκολσμπουργκ οι οποίοι ενσωματώθηκαν στην τελική Συνθήκη της Πράγας στις 23 Αυγούστου του 1866(Χριστοδουλίδης, 2004:243). Η Συνθήκη της Πράγας δεν επέβαλλε στην Αυστρία την εκχώρηση εδαφών με εξαίρεση την Βενετία(Χριστοδουλίδης, 2004:243). Η Γερμανική Συνομοσπονδία που ιδρύθηκε το 1815 διαλύθηκε και την αντικατέστησε η Βορειογερμανική Συνομοσπονδία που απαρτιζόταν από 21 γερμανικά κρατίδια και την Πρωσία, με κληρονομικό πρόεδρο και αρχηγό του στρατού το βασιλιά της Πρωσίας, με καγκελάριο, ομοσπονδιακό συμβούλιο απαρτιζόμενο από εκπροσώπους των ομόσπονδων κρατών, και με βουλή εκλεγόμενη με καθολική ψηφοφορία(Χριστοδουλίδης, 2004:243). Τα κράτη της νότιας Γερμανίας θα μπορούσαν να συγκροτήσουν μια άλλη συνομοσπονδία, η οποία θα σύναπτε συμφωνίες με τη Βορειογερμανική. Η Αυστρία παραιτήθηκε από τα δικαιώματά της στα δουκάτα και η Πρωσία προσάρτησε το Νασσάου, το Ανόβερο, το Κασσέλ και τη Φραγκφούρτη(Χριστοδουλίδης, 2004:243). Η Ιταλία έλαβε μόνο τη Βενετία παρά τις αξιώσεις της για το Τυρόλο(Χριστοδουλίδης, 2004:243).

3.4 Η απομόνωση της Γαλλίας 1866-1870

Η ήττα της Αυστρίας άνοιξε τον δρόμο για τη γερμανική ενοποίηση υπό την Πρωσία, όμως δεν είχε λύσει όλα τα προβλήματα. Ο Μπίσμαρκ έπρεπε να αναδιοργανώσει τη Γερμανία χωρίς επέμβαση από τις άλλες Μεγάλες Δυνάμεις(Taylor, 1954:171). Η Μεγάλη Βρετανία παρέμενε προσηλωμένη στην μη επεμβατική πολιτική της διότι θεωρούσε πως οποιαδήποτε αλλαγή που ενίσχυε την κεντρική Ευρώπη έναντι των δύο Δυνάμεων της περιφέρειας, Γαλλίας και Ρωσίας, ήταν θετική(Taylor, 1954:171). Σχετικά με τη Γαλλία, ο Μπίσμαρκ αρχικά προσπάθησε να συνάψει γρήγορα συνθήκη ειρήνης με την Αυστρία διότι ήθελε να συζητήσει από θέση ισχύος τις αξιώσεις που θα προέβαλλε ο Γάλλος αυτοκράτορας σαν αντάλλαγμα της ουδετερότητάς του(Χριστοδουλίδης, 2004:245). Αν οι αξιώσεις αυτές είχαν διατυπωθεί κατά τη

διάρκεια της αυστροπρωσικής κρίσης τότε ο Μπίσμαρκ θα υποχρεωνόταν να τις δεχτεί για να μη ρισκάρει μια πιθανή γαλλική επιστράτευση. Η γρήγορη νίκη της Πρωσίας όμως απέτρεψε αυτό το ενδεχόμενο με αποτέλεσμα οι διαδοχικές προσπάθειες του Ναπολέον Γ΄ να αντισταθμίσει την αύξηση της πρωσικής ισχύος μέσω της προσάρτησης νέων εδαφών να παραμείνουν ατελέσφορες(Χριστοδουλίδης, 2004:245).

3.4.1 Οι γαλλικές προσπάθειες αντιστάθμισης της πρωσικής ισχύος

Στις 29 Ιουλίου η γαλλική κυβέρνηση έδωσε εντολή στον πρεσβευτή της στο Βερολίνο κόμητα Μπενεντέτι να ζητήσει την επαναφορά των γαλλικών συνόρων του 1814 και τις περιοχές της Βαυαρίας και της Έσσης στην αριστερή πλευρά του Ρήνου υπό την απειλή μιας ‘διαρκούς αποξένωσης’(Taylor, 1954:174). Οι περιοχές αυτές είχαν αποκλειστικά γερμανικό χαρακτήρα και ο Μπίσμαρκ απέρριψε αμέσως την πρόταση λέγοντας πως δεν θα εκχωρούσε ούτε ένα γερμανικό χωριό(Χριστοδουλίδης, 2004:245). Ο Ναπολέον Γ΄ απέσυρε την πρόταση και υποχρέωσε σε παραίτηση τον υπουργό Εξωτερικών Ντρούν ντε Λουίς, αλλά η αποτυχία αυτή είχε μια οδυνηρή συνέπεια καθώς ο Μπίσμαρκ γνωστοποίησε τις γαλλικές προτάσεις στον ανταποκριτή της γαλλικής εφημερίδας «Le Siecle», με αποτέλεσμα να γίνουν γνωστές σε ολόκληρο τον κόσμο(Χριστοδουλίδης, 2004:246). Οι νότιοι Γερμανοί τότε έχασαν την εμπιστοσύνη τους στο πρόσωπο του Ναπολέοντα Γ΄ και θεώρησαν τον Μπίσμαρκ πρωταγωνιστή της γερμανικής ακεραιότητας(Χριστοδουλίδης, 2004:246). Η Γαλλία στη συνέχεια αποφάσισε αντί για γερμανικά εδάφη να ζητήσει την έγκριση της Πρωσίας για την προσάρτηση του Λουξεμβούργου και έπειτα του Βελγίου με αντάλλαγμα μια συμμαχία ανάμεσα στις δύο Δυνάμεις που θα εγγυόταν της εδαφική τους ακεραιότητα(Taylor, 1954:174). Το βασικό ερώτημα εδώ ήταν απέναντι σε ποιόν χρειαζόταν προστασία η Πρωσία? Η Πρωσία μπορούσε να υπερασπιστεί τα εδάφη της έναντι της Αυστρίας και δεν είχε λόγο να έρθει σε σύγκρουση με τη Ρωσία ή τη Μεγάλη Βρετανία μέσω μιας συμμαχίας με τη Γαλλία. Η μόνη δύναμη που μπορούσε να απειλήσει την Πρωσία ήταν η Γαλλία(Taylor, 1954:174). Παρόλα αυτά οι διαπραγματεύσεις ανάμεσα στις δύο δυνάμεις συνεχίστηκαν και στις 29 Αυγούστου ο Μπενεντέτι επιδίδει στον Μπίσμαρκ ένα σχέδιο της προτεινόμενης συμφωνίας, το οποίο εκείνος θα φυλάξει για να το χρησιμοποιήσει στο ξέσπασμα του γαλλοπρωσικού πολέμου ώστε να καταγγείλει τις γαλλικές βλέψεις στο Βέλγιο(Χριστοδουλίδης, 2004:246). Ο Μπίσμαρκ συνέχισε να κωλυσιεργεί. Οι διαπραγματεύσεις

αποτελεμάτωνονται και η γαλλική πολιτική οδηγείται σε αδιέξοδο(Χριστοδουλίδης, 2004:246).

3.4.2 Το ζήτημα του Λουξεμβούργου

Ο Ναπολέων Γ', όμως, δεν μπορούσε να εγκαταλείψει την προσπάθεια διότι είχε απόλυτη ανάγκη μια επιτυχία για να ενισχύσει το γόητρό του στο εσωτερικό της χώρας του(Χριστοδουλίδης, 2004:246). Ο Μπίσμαρκ προσπάθησε να χρησιμοποιήσει το «Ανατολικό ζήτημα» για να μεταβάλει τις βλέψεις του Γάλλου αυτοκράτορα και τον Ιανουάριο του 1867 πρότεινε πως η Γαλλία πρέπει να ικανοποιηθεί με ένα 'σύστημα αποζημιώσεων στην Εγγύς Ανατολή'(Taylor, 1954:178). Ήλπιζε πως θα υπήρχε μια ανανέωση της Γαλλο-Ρωσικής συνεννόησης γιατί κάτι τέτοιο θα περιόριζε τις διαστάσεις του Πολωνικού ζητήματος και θα εμπόδιζε μια μελλοντική συμμαχία της Γαλλίας με την Αυστρία ή τη Μεγάλη Βρετανία που ήταν πιο επικίνδυνο για τη Πρωσία(Taylor, 1954:179). Το πρόβλημα ήταν πως η Γαλλία απαιτούσε ανταλλάγματα μόνο στην δύση για την εμπλοκή της στην Εγγύς Ανατολή τα οποία ο Μπίσμαρκ δεν μπορούσε να προσφέρει με αποτέλεσμα στις 1 Μαρτίου του 1867 να απορριφθεί η πρωσική πρόταση(Taylor, 1954:179). Η Γαλλία αποφάσισε να στραφεί προς τη Ρωσία για υποστήριξη και να συνεργαστεί μαζί της για την ανάληψη κοινής δράσης στη Βαλκανική(Χριστοδουλίδης, 2004:246), η Ρωσία δεν ήθελε να δεσμευτεί αλλά παράλληλα ήθελε να διατηρήσει καλές σχέσεις με Γαλλία και Πρωσία οπότε αποφάσισε να υποστηρίξει οποιαδήποτε μεταβολή στη Δύση με την οποία δεν διαφωνούσε η Πρωσία(Taylor, 1954:180). Ο Ναπολέων Γ' θεωρώντας πως θα είχε την ενεργό συμπαράσταση της Πετρούπολης άρχισε διαπραγματεύσεις τον Φεβρουάριο του 1867 με την ολλανδική κυβέρνηση για την αγορά του Μεγάλου Δουκάτου του Λουξεμβούργου του οποίου η πολιτειακή υπόσταση εμφάνιζε πολλές περίεργες αντιφάσεις(Χριστοδουλίδης, 2004:246). Είχε αναγνωρισθεί ως ανεξάρτητο κράτος με κληρονομικό ηγεμόνα το βασιλιά της Ολλανδίας, ήταν μέλος της Γερμανικής Συνομοσπονδίας και του «Zollverein» και από το 1815 πρωσική φρουρά κατείχε το ισχυρό φρούριό του για να προστατεύσει τη Γερμανία σε περίπτωση γαλλικής επίθεσης(Χριστοδουλίδης, 2004:246).

Οι διαπραγματεύσεις της Γαλλίας με τον βασιλιά της Ολλανδίας έτειναν να φτάσουν σε μια συμφωνία εκχωρήσεως μετά από πολλές δυσκολίες, όμως ο τελευταίος αποφασίζει τη τελευταία στιγμή να μην συνεχίσει χωρίς να ενημερωθεί η Πρωσική

κυβέρνηση(Χριστοδουλίδης, 2004:246,247). Ο Μπενεντέτι στις 22 Φεβρουαρίου του 1867 γνωστοποιεί στον Μπίσμαρκ τις προθέσεις του Ναπολέοντα Γ΄ ο οποίος δεν τις αποδοκίμασε, αλλά οχυρώθηκε πίσω από την αγανάκτηση της πρωσικής κοινής γνώμης όπως αυτή εκφράστηκε στο Ράιχσταγκ με μια μεθοδευμένη επερώτηση του φιλελεύθερου βουλευτή Μπέννιγκσεν που ήταν υπέρμαχος της γερμανικής ενοποίησης υπό την ηγεμονία της Πρωσίας, για να ματαιώσει το σχεδιαζόμενο εγχείρημα(Χριστοδουλίδης, 2004:247). Ο Μπίσμαρκ ζήτησε επίσημα από το Γάλλο αυτοκράτορα να διαμεύσει την ύπαρξη συμφωνίας με την Ολλανδία, για την εκχώρηση του Λουξεμβούργου και εκείνος εγκατέλειψε την προσπάθεια όταν η Ρωσία δήλωσε πως δεν ήταν διατεθειμένη να βοηθήσει σε περίπτωση πολέμου(Χριστοδουλίδης, 2004:247). Τελικά ο Ναπολέων Γ΄ έκρυψε τη διπλωματική ταπείνωσή του υπό το αίτημα της αποστρατιωτικοποίησης του Λουξεμβούργου. Το ζήτημα έληξε με διεθνή διάσκεψη που συνήλθε στο Λονδίνο το Μάιο του 1867, υπό την προεδρεία του Βρετανού υπουργού Εξωτερικών λόρδου Στάνλεϋ(Χριστοδουλίδης, 2004:247). Ο Μπίσμαρκ που δεν ήταν έτοιμος ακόμη για την τελική αναμέτρηση αποφάσισε να προσφέρει στον αντίπαλό του μια διέξοδο και την ψευδαίσθηση μιας «νίκης στα σημεία». Αποφασίστηκε η εκκένωση του Λουξεμβούργου από την πρωσική φρουρά και η ουδετεροποίηση του Μεγάλου Δουκάτου(Χριστοδουλίδης, 2004:247).

Το ζήτημα του Λουξεμβούργου αν και σχετικά μικρής σημασίας, σηματοδότησε το τέλος μιας εποχής στις διεθνείς σχέσεις. Αυτό αποτέλεσε την τελευταία ευκαιρία για τη συμφιλίωση της Γαλλικής κοινής γνώμης με την αύξηση της πρωσικής ισχύς(Taylor, 1954:183). Το αίσθημα που επικρατούσε στη Γαλλία ήταν πως η κυβέρνηση έπεσε σε μια διπλωματική έντεχνη παγίδα του Μπίσμαρκ. Ο Γάλλος αυτοκράτορας αποφάσισε να εγκαταλείψει την ιδέα της συμμαχίας με την Πρωσία και στράφηκε προς την Αυστρία, όμως ούτε εκεί μπόρεσε να αποσπάσει κάποιο ουσιαστικό αποτέλεσμα(Χριστοδουλίδης, 2004:247). Η Αγγλία θεώρησε τυχοδιωκτική τη συμπεριφορά της Γαλλίας και δεν διατήρησε επαφές για την αντιμετώπιση μιας ενδεχόμενης ευρωπαϊκής κρίσης. Αντιθέτως μετά τον θάνατο του Πάλμερστον η Βρετανική κυβέρνηση ακολούθησε πολιτική απομονώσεως από τις ευρωπαϊκές εξελίξεις, διότι πίστευε πως η ενίσχυση της Πρωσίας λειτουργούσε αντισταθμιστικά στις αναθεωρητικές τάσεις του Ναπολέοντα Γ΄(Χριστοδουλίδης, 2004:247). Η Γαλλία πλέον θεωρούσε πως ο βασικός εχθρός ήταν η Πρωσία, η οποία δεν θα δίσταζε να

συγκρουσθεί με την Γαλλία για να πετύχει τη γερμανική ενοποίηση(Χριστοδουλίδης, 2004:248).

3.4.3 Η ολοκλήρωση της γαλλικής απομόνωσης από τον Μπίσμαρκ

Η Πρωσία είχε ουσιαστικότερες επιτυχίες στον αγώνα συγκρότησης συμμαχιών πριν από την έναρξη του πολέμου. Η Γαλλία θεωρούσε πως τα κράτη της νότιας Γερμανίας θα είχαν μια μόνιμη εχθρική στάση κατά της Πρωσίας, επειδή στον αυστροπρωσικό πόλεμο είχαν ταχθεί υπέρ της Αυστρίας και ηττήθηκαν(Χριστοδουλίδης, 2004:250). Αυτός ο υπολογισμός αποδείχθηκε λανθασμένος καθώς τα νοτιογερμανικά κράτη λόγω εθνικών δεσμών και της προάσπισης της ακεραιότητάς τους από τον Μπίσμαρκ, στράφηκαν προς την Πρωσία. Τα κράτη αυτά υπέγραψαν συνθήκες αμυντικής και επιθετικής συμμαχίας με την Πρωσία και παράλληλα προσχώρησαν στο «Zollverein». Το γεγονός αυτό σήμαινε πως σε ένα ενδεχόμενο πόλεμο η Γερμανία θα συγκροτούσε ενιαίο στρατιωτικό μέτωπο(Χριστοδουλίδης, 2004:250).

Ο Μπίσμαρκ έκανε προσπάθεια να προσεγγίσει την Αυστρία, αλλά η αρνητική στάση της Βιέννης δεν άφηνε περιθώρια για περαιτέρω επαφές. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να ενισχυθούν οι σχέσεις Ρωσίας και Πρωσίας, οι οποίες ήταν ήδη αρκετά καλές. Οι δύο Δυνάμεις υπέγραψαν συνθήκη στις 20 Μαΐου του 1868 που έδινε στη Ρωσία ελευθερία κινήσεων στη Βαλκανική και της επέτρεπε να ασκεί πίεση στην Αυστρία σε περίπτωση που αποφάσιζε να συνδράμει την Γαλλία σε περίπτωση πολέμου(Χριστοδουλίδης, 2004:250).

Ο τελευταίος αστάθμητος παράγοντας που είχε απομείνει ήταν η στάση της Μεγάλης Βρετανίας. Ο Μπίσμαρκ γνώριζε πως δεν μπορούσε να την κάνει σύμμαχο, όμως είχε την δυνατότητα να εξασφαλίσει την πολιτική ζεύξη των δύο ακτών της Μάγχης(Χριστοδουλίδης, 2004:250). Η ευκαιρία του δόθηκε με ένα περιστατικό το 1869 που οδήγησε τις σχέσεις Γαλλίας και Μεγάλης Βρετανίας στα άκρα. Η Γαλλία προσπάθησε να αγοράσει σημαντικούς βελγικούς σιδηροδρόμους που θα της επέτρεπε να διεισδύσει πιο εύκολα στη βελγική οικονομία(Taylor, 1954:198). Η Βρετανική και Βελγική κυβέρνηση θεώρησαν πως αυτό ήταν το πρώτο βήμα ενός σχεδίου για την προσάρτηση του Βελγίου και εφάρμοσαν αυστηρά μέτρα. Η Βρετανία απείλησε πως θα συμμετείχε σε αντιγαλλική συμμαχία μαζί με τη Ρωσία και τη Πρωσία(Taylor, 1954:198). Η γαλλική κυβέρνηση υποχώρησε και οι σχέσεις των δύο κρατών

παρέμειναν σε ψυχρό κλίμα(Taylor, 1954:199). Ο Μπίσμαρκ με τη σειρά του επεσήμανε στο Λονδίνο τους φόβους της Πρωσίας για την προσάρτηση του Βελγίου και δήλωσε έτοιμος να μετάσχει σε ενδεχόμενη επέμβαση των Δυνάμεων που είχαν εγγυηθεί την βελγική ουδετερότητα(Χριστοδουλίδης, 2004:251).

Ο Μπίσμαρκ έχοντας πλέον πετύχει την πλήρη διπλωματική απομόνωση της Γαλλίας, ήταν έτοιμος να εμπλακεί σε ένα πόλεμο που θα άλλαζε την πορεία της Γερμανίας και θα τάραζε συθέμελα την ευρωπαϊκή ισορροπία δυνάμεων.

3.5 Το τέλος της γαλλικής πρωτοκαθεδρίας

Τα αίτια που οδήγησαν στην ξαφνική σύγκρουση Πρωσίας και Γαλλίας δεν είναι απολύτως σαφή. Οι Γερμανοί θεωρούσαν πως ο Ναπολέων Γ΄ επέλεξε την ένοπλη αναμέτρηση για να σταθεροποιήσει τον θρόνο του με μια νίκη έναντι του εθνικού εχθρού, ενώ οι Γάλλοι πίστευαν πως ο Μπίσμαρκ με τις κινήσεις του, επέβαλλε τον πόλεμο στη Γαλλία(Χριστοδουλίδης, 2004:252). Το μόνο σίγουρο είναι πως η αύξηση της πρωσικής ισχύος και ο έντονος φόβος των Γάλλων αποτέλεσαν καθοριστικούς παράγοντες της σύγκρουσης.

3.5.1 Η γερμανική υποψηφιότητα για τον ισπανικό θρόνο

Ο Μπίσμαρκ ήταν αφοσιωμένος στην οικοδόμηση του νέου Γερμανικού κράτους, σκοπός του ήταν να ικανοποιήσει τους φιλελεύθερους, χωρίς να υποκύψει στις απαιτήσεις τους. Αυτός ήθελε να εξασφαλίσει πως η Γερμανία θα ενωνόταν με βάση την πίστη στη δυναστεία των Χοεντζόλλερν και όχι του εθνικισμού, επεδίωκε δηλαδή ενοποίηση από πάνω προς τα κάτω(Taylor, 1954:202). Στη προσπάθειά του να ενισχύσει τη δυναστεία, υποστήριξε την υποψηφιότητα του Λεοπόλδου Χοεντζόλλερν για τον ισπανικό θρόνο, ο οποίος είχε μείνει κενός μετά την επανάσταση του 1868 που εκθρόνισε τη βασίλισσα Ισαβέλλα Β΄(Χριστοδουλίδης, 2004:252).

Ο Πρώσος καγκελάριος επεδίωκε να προκαλέσει ανασφάλεια στη Γαλλία με ένα πιθανό ενδεχόμενο περικύκλωσης και να της αποσπάσει την προσοχή από τα νοτιογερμανικά κρατίδια εμπλεκοντάς τη στο ισπανικό μέτωπο(Taylor, 1954:202). Η Γαλλία αντέδρασε πιο έντονα απ' ό,τι αναμενόταν και ανακοίνωσε πως αν δεν αποσυρόταν η υποψηφιότητα πριν τη συνεδρίαση των ισπανικών Κορτές στις 20 Ιουλίου τότε θα κατέφευγε στη βία(Χριστοδουλίδης, 2004:252).

Ο Πρώσος βασιλιάς, Γουλιέλμος Α΄, καθώς και ο Λεοπόλδος δεν ήταν ικανοποιημένοι με την εξέλιξη των πραγμάτων και ήθελαν να απεμπλακούν από αυτή την ισπανική περιπέτεια, στην οποία τους ώθησε ο Μπίσμαρκ, όσο το συντομότερο γινόταν αλλά χωρίς να πληγεί το γερμανικό γόητρο(Taylor, 1954:204). Ο Πρώσος μονάρχης κάλεσε τον Γάλλο πρεσβευτή σε συνομιλίες, χωρίς να ειδοποιήσει τον καγκελάριό του, και στις 12 Ιουλίου ανακοινώθηκε η ανάκληση της υποψηφιότητας του Λεοπόλδου(Χριστοδουλίδης, 2004:253). Ο κίνδυνος φαινόταν να έχει ξεπερασθεί και η Γαλλία πέτυχε μια διπλωματική νίκη που διασφάλιζε την ειρήνη και το γόητρό της(Χριστοδουλίδης, 2004:253).

Η γαλλική πολιτική ηγεσία, παρόλα αυτά, δεν ήταν ικανοποιημένη με ένα μετριοπαθή συμβιβασμό και αποφάσισε να οδηγήσει την κατάσταση στα άκρα. Ο Γάλλος αυτοκράτορας, πιεζόμενος από τους υποστηρικτές του, ήθελε να βρει ένα τρόπο να οδηγήσει την Πρωσία σε πόλεμο ή έστω να την ταπεινώσει σε βαθμό παρόμοιο με μια πολεμική ήττα(Taylor, 1954:205). Ο Γάλλος υπουργός Εξωτερικών, Αντουάν Γκραμόν, που διακατεχόταν και ίδιος από φιλοπόλεμες τάσεις, έλαβε εντολή να ζητήσει από τον Πρώσο μονάρχη διαβεβαίωση ότι η υποψηφιότητα δεν θα ανανεωνόταν στο μέλλον(Χριστοδουλίδης, 2004:253).

Ο Μπίσμαρκ με αυτή την εξέλιξη βρήκε ευκαιρία να λύσει το ζήτημα των νοτιογερμανικών κρατιδίων μέσω ενός πολέμου που θα διεξαγόταν για λόγους εθνικής τιμής(Taylor, 1954:205). Ο Μπενεντέτι συνάντησε τον Γουλιέλμο Α΄ στο Έμς, ο Πρώσος μονάρχης ήταν κατηγορηματικός, αρνήθηκε να δώσει εγγυήσεις και δεν δέχτηκε να παραχωρήσει νέα ακρόαση στον Γάλλο πρεσβευτή(Χριστοδουλίδης, 2004:254). Αν η ύπαρξη του γαλλικού διαβήματος δεν γινόταν γνωστή τότε υπήρχαν πιθανότητες να αποφευχθεί η σύγκρουση, σε αυτή την φάση όμως επεμβαίνει ο Μπίσμαρκ. Ο Πρώσος καγκελάριος έλαβε στις 13 Ιουλίου το τηλεγράφημα στο οποίο ο βασιλιάς του εξέθετε τα γεγονότα που είχαν συμβεί στο Έμς. Αυτός έκανε αλλαγές και του έδωσε πιο προκλητικό ύφος και έπειτα το δημοσίευσε στον τύπο(Χριστοδουλίδης, 2004:254). Οι αλλαγές στο τηλεγράφημα απέβλεπαν στο να εξεγείρουν τη γερμανική κοινή γνώμη με την καταγγελία της προσβλητικής εμμονής του Γάλλου πρεσβευτή και να ωθήσουν την Γαλλία στη σύγκρουση με τη δημιουργία της εντύπωσης ότι ο πρεσβευτής είχε αποπεμφθεί από τον Πρώσο μονάρχη(Χριστοδουλίδης, 2004:254,255).

Η Γαλλία απέρριψε την πρόταση της Βρετανίας για μεσολάβηση και στις 19 Ιουλίου του 1870 κήρυξε τον πόλεμο στην Πρωσία. Η γαλλική κυβέρνηση κατάφερε με το να εμφανίσει την όλη υπόθεση σαν πρόκληση κατά της Γαλλίας να συσπειρώσει το γερμανικό λαό γύρω από την Πρωσία(Χριστοδουλίδης, 2004:255).

3.5.2 Ο γαλλοπρωσικός πόλεμος

Η Γαλλία κατά την έναρξη του πολέμου είχε αυταπάτες για την στρατιωτική της δύναμη και την διπλωματική της θέση. Οι Γάλλοι υπέθεταν πως η Μεγάλη Βρετανία και η Ρωσία θα έβλεπαν θετικά τον πόλεμο και πως η Αυστροουγγαρία και η Ιταλία θα συμμετείχαν στον πόλεμο σαν σύμμαχοί τους, ενώ τα κράτη της νότιας Γερμανίας θα έμεναν ουδέτερα(Taylor, 1954:206). Καμία από αυτές τις προβλέψεις δεν επαληθεύτηκε. Ο Μπίσμαρκ επιδίωξε μετά την έναρξη του πολέμου να περιοριστεί η σύγκρουση μεταξύ των δύο εμπλεκομένων. Αυτή η διαδικασία διευκολύνθηκε με την διπλωματική προεργασία και την απομόνωση της Γαλλίας πριν την έναρξη του πολέμου, αλλά η ανατροπή της ισορροπίας δυνάμεων που συνεπαγόταν μια ήττα της Γαλλίας θα μπορούσε να οδηγήσει στην δημιουργία ενός αντιπρωσικού συνασπισμού που αποτελούσε μόνιμο φόβο του Μπίσμαρκ(Χριστοδουλίδης, 2004:255).

Ο Πρώσος καγκελάριος για να αποθαρρύνει την οποιαδήποτε παρέμβαση της Μεγάλης Βρετανίας, δημοσίευσε στη βρετανική εφημερίδα «The Times» το κείμενο του σχεδίου συνθήκης, το οποίο ο Μπενεντέτι είχε υποβάλλει αναφορικά με την προσάρτηση του Βελγίου από τη Γαλλία(Χριστοδουλίδης, 2004:255,256). Η βρετανική κυβέρνηση θορυβήθηκε από το ενδεχόμενο παραβίασης της ουδετερότητας του Βελγίου και διαπραγματεύτηκε με τους εμπόλεμους νέες συνθήκες που εγγυόνταν την ουδετερότητα του Βελγίου κατά την διάρκεια του πολέμου(Taylor, 1954:206).

Η Ρωσία ενδιαφερόταν κυρίως για την στάση που κρατούσαν οι άλλες Μεγάλες Δυνάμεις στο Πολωνικό ζήτημα. Φοβόταν πως μια πιθανή νίκη της Γαλλίας σε συνεργασία με την Αυστρία, θα άνοιγε τον δρόμο για την αναβίωση του Πολωνικού ζητήματος(Taylor, 1954:206). Ο φόβος αυτός ώθησε την Ρωσία στο να προσπαθήσει να κρατήσει τον πόλεμο σε τοπικά επίπεδα και ο τσάρος Αλέξανδρος II ανακοίνωσε στον πρεσβευτή της Αυστρίας πως η Ρωσία θα παραμείνει ουδέτερη σε περίπτωση που κάνει το ίδιο και η Αυστροουγγαρία(Taylor, 1954:206).

Η Αυστροουγγαρία αποφάσισε να μην αντιδράσει άμεσα υπό τον φόβο της ρωσοπρωσικής συνθήκης του 1868 και την προώθηση ρωσικών στρατευμάτων στα

σύνορά της(Χριστοδουλίδης, 2004:256). Παρόλα αυτά η Αυστρία δεν έμεινε εντελώς άπραγη, ήρθε σε συμφωνία με την Ιταλία για να δηλώσουν και οι δύο την ευμενή ουδετερότητά τους απέναντι στη Γαλλία και άφησαν ανοιχτό το ενδεχόμενο για μια ένοπλη μεσολάβηση στο μέλλον(Χριστοδουλίδης, 2004:256). Το σχέδιο αυτό όμως προϋπέθετε πως τα γαλλικά στρατεύματα θα εκκένωναν τη Ρώμη, αυτόν τον όρο η γαλλική κυβέρνηση δεν μπορούσε να τον δεχτεί με αποτέλεσμα να χαθεί η ευκαιρία για πιθανή εμπλοκή της Ιταλίας(Χριστοδουλίδης, 2004:256). Αντιθέτως ο Μπίσμαρκ μπόρεσε πολύ εύκολα να θέσει σε λειτουργία τον μηχανισμό της στρατιωτικής συμμαχίας που είχε συγκροτήσει με τα κράτη της νότιας Γερμανίας. Ο Πρώσος καγκελάριος ανέλαβε το ρόλο του υπερασπιστή ολόκληρης της Γερμανίας απέναντι στο Γάλλο αυτοκράτορα που επιδίωκε να προσαρτήσει γερμανικά εδάφη(Χριστοδουλίδης, 2004:256).

Στο στρατιωτικό πεδίο, ο πόλεμος του 1870 εξελίχθηκε πάνω στα πρότυπα που είχε θέσει ο πρωσικός στρατός το 1866(Χριστοδουλίδης, 2004:256). Η Γαλλία φαινομενικά ήταν ισχυρότερη διότι είχε μεγαλύτερο πληθυσμό από την Πρωσία, ο στρατός της είχε αποκτήσει πολεμική πείρα στην Ιταλία, στην Κριμαία και σε υπερπόντια εδάφη και διέθετε το καλύτερο τουφέκι στον κόσμο, το Σασσεπό, που ξεπερνούσε κατά πολύ το Πρωσικό τουφέκι με επικρουστήρα. Η Γαλλία επιπλέον διέθετε ένα μυστικό όπλο, την mitrailleuse, ένα πολυβόλο που μπορούσε να πυροβολεί 150 φορές το λεπτό(Kennedy, 1991:257). Προς μεγάλη έκπληξη ολόκληρης της Ευρώπης ο γαλλικός στρατός, όχι μόνο δεν κατάφερε να μεταφέρει τον πόλεμο σε γερμανικά εδάφη, αλλά κατέρρευσε κάτω από τα πλήγματα των Πρώσων σε μικρό χρονικό διάστημα. Μέσα σε ένα μήνα, από τις 2 Αυγούστου μέχρι τις 4 Σεπτεμβρίου, η αυτοκρατορία καταρρέει. Ο στρατάρχης Μπαζαίν εγκλωβίζεται στο Μετς με την καλύτερη γαλλική στρατιά, ενώ η απόπειρα ελιγμού του Ναπολέον Γ΄ αποτυγχάνει με αποτέλεσμα η τελευταία γαλλική στρατιά να περικυκλωθεί στη μικρή πόλη Σεντάν και να αναγκαστεί να συνθηκολογήσει(Berstein, Milza, 1997:139,140). Οι Πρώσοι αιχμαλώτισαν τον Γάλλο αυτοκράτορα και δύο μέρες αργότερα η αυτοκρατορία έπεσε και ανακηρύχθηκε η Δημοκρατία(Χριστοδουλίδης, 2004:256,257). Το ερώτημα είναι πως ο πρωσικός στρατός κατάφερε να πετύχει τέτοια σαρωτική νίκη εις βάρος μιας δύναμης που θεωρούνταν ανώτερή του. Αν και οι δύο πλευρές χρησιμοποιούσαν το σιδηροδρομικό τους δίκτυο για να στέλνουν δυνάμεις στο μέτωπο, η γαλλική επιστράτευση ήταν πολύ λιγότερο αποδοτική. Υπήρχαν έφεδροι που είχαν κληθεί και

έσπευδαν να προλάβουν τα συνάγματά τους που βρίσκονταν ήδη στο μέτωπο, παράλληλα οι πυροβολαρχίες ήταν διασκορπισμένες σε ολόκληρη τη Γαλλία και δεν ήταν εύκολο να συγκεντρωθούν(Kennedy, 1991:257). Αντίθετα οι Γερμανικές στρατιές μέσα σε δεκαπέντε μέρες από την έναρξη του πολέμου προέλαυναν στο Σάαρ και την Αλσατία. Η υπεροχή του γαλλικού τουφεκιού εξουδετερωνόταν από την Πρωσική τακτική της προώθησης του ευκίνητου, ταχυβόλου πυροβολικού της, ενώ η mitrailleuse έμεινε στα μετόπισθεν και δεν χρησιμοποιήθηκε αποδοτικά(Kennedy, 1991:257). Ο Γάλλος στρατάρχης Μπαζαίν και ο ίδιος ο Ναπολέων Γ΄ υπέπεσαν σε πολλά λάθη τα οποία δεν μπορούσαν να διορθώσουν, αντίθετα η επίβλεψη των Πρωσικών στρατιών από τον Μόλτκε και η προθυμία του να αναθεωρήσει τα σχέδιά του και να εκμεταλλευτεί αναπάντεχες περιστάσεις, διατήρησαν την ορμή της εισβολής παρά τις απώλειες που υπέστησαν οι Πρωσικές μονάδες(Kennedy, 1991:257,258).

Ο θρίαμβος της Πρωσίας δεν οφειλόταν μόνο στο στρατιωτικό της σύστημα, αλλά και σε υλικές και κοινωνικές μεταβλητές. Ο πρωσικός λαός και κατ' επέκταση ο γερμανικός διέθετε ένα υψηλότερο επίπεδο στοιχειώδους και τεχνικής παιδείας, ενώ τα γερμανικά πανεπιστήμια και επιστημονικά ιδρύματα δεν είχαν όμοιά τους(Kennedy, 1991:258). Το σύστημα βραχείας θητείας του στρατού ήταν πιο αποτελεσματικό στην επιστράτευση του ανθρώπινου δυναμικού για πολεμικούς σκοπούς σε σχέση με το *laissez faire* της δύσης(Kennedy, 1991:258). Το πρωσικό κράτος ήταν καλύτερα εξοπλισμένο για τις συνθήκες του σύγχρονου πολέμου, καθώς το 1870 τα Γερμανικά κράτη ενωμένα διέθεταν μεγαλύτερο πληθυσμό από τη Γαλλία και μόνο η διάσπασή τους απέκρυπτε το γεγονός αυτό(Kennedy, 1991:258). Η Γερμανία είχε περισσότερα μίλια σιδηροδρομικών γραμμών, καλύτερα διευθετημένων για στρατιωτικούς σκοπούς, επίσης το ακαθόριστο εθνικό της προϊόν και η παραγωγή σιδήρου και χάλυβος ξεπερνούσαν τα αντίστοιχα της Γαλλίας(Kennedy, 1991:258).

Η ήττα του γαλλικού στρατού στο Σεντάν σηματοδότησε το τέλος μιας εποχής, σταμάτησε να υφίσταται ο μύθος της γαλλικής κυριαρχίας στην Ευρώπη και η ισορροπία δυνάμεων άλλαξε για πάντα(Taylor, 1954:210). Μετά την ήττα η γαλλική πολιτική άλλαξε, οι Γάλλοι αποδέχτηκαν την ένωση της Γερμανίας αλλά δεν ήθελαν να ακρωτηριαστούν εδαφικά. Ο Μπίσμαρκ που ήθελε ο πόλεμος να έχει κάποιο ξεκάθαρο στόχο, απαίτησε την απόσπαση της Αλσατίας και της Λωρραίνης από την γαλλική επικράτεια(Taylor, 1954:211). Ο νέος κίνδυνος που αντιμετώπιζε η Πρωσία ήταν μια πιθανή συσπείρωση των ουδέτερων Δυνάμεων εναντίον της, σαν απάντηση

στην αλλαγή της ισορροπίας ισχύος. Η γαλλική διπλωματία προσπάθησε να εκμεταλλευτεί αυτό το ενδεχόμενο και έκανε έκκληση στην υπόλοιπες Μεγάλες Δυνάμεις να επέμβουν για να γίνει δυνατή η σύναψη ειρήνης χωρίς εδαφικές προσαρτήσεις(Χριστοδουλίδης, 2004:257), αλλά δεν υπήρχε ουσιαστικό αποτέλεσμα. Η Αυστροουγγαρία συνειδητοποίησε πως πλέον χρειαζόταν την πρωσική υποστήριξη για να συνεχίσει να υφίσταται σαν πολιτική οντότητα, ενώ η Μεγάλη Βρετανία που ήταν “συνηθισμένη” στη γαλλική πρωτοκαθεδρία, θεώρησε πως η ισορροπία ισχύος είχε βελτιωθεί με την άνοδο της Πρωσίας και ήλπιζε πως η Γερμανία θα γινόταν ο νέος σύμμαχος που θα εμπόδιζε την κυριαρχία της Ρωσίας και της Γαλλίας στην Ευρώπη(Taylor, 1954:212,213). Μετά την συνθηκολόγηση του στρατάρχη Μπαζαίν στο Μετς τα περιθώρια διπλωματικών ελιγμών στένεψαν απελπιστικά.

Η τελευταία ελπίδα των Γάλλων βρισκόταν στην Ρωσία. Οι Ρώσοι είχαν παραμείνει ουδέτεροι κατά την διάρκεια του πολέμου και είχαν εξαιρέσει τους εαυτούς τους από τα δυτικά δρώμενα(Taylor, 1954:215), όμως ο τσάρος Αλέξανδρος Β΄ θεώρησε πως δεν έπρεπε να μείνει τελείως έξω από τις εξελίξεις. Η ρωσική κυβέρνηση στις 30 Οκτωβρίου προβαίνει σε μονομερή καταγγελία των ρητρών της Συνθήκης του Παρισιού, που αναφέρονταν στην αποστρατιωτικοποίηση της Μαύρης Θάλασσας(Χριστοδουλίδης, 2004:258). Η κίνηση αυτή ήταν επικίνδυνη για την Πρωσία, διότι μπορούσε να προκαλέσει τις αντιδράσεις της Αυστρίας και της Μεγάλης Βρετανίας, οι οποίες θα προσέγγιζαν την Γαλλία και θα χώριζαν την Ευρώπη σε δύο συνασπισμούς(Χριστοδουλίδης, 2004:258). Η Μεγάλη Βρετανία όμως δεν ήταν διατεθειμένη να προσφύγει στη βία. Ο Μπίσμαρκ εκμεταλλεύτηκε την παθητικότητα των άλλων Δυνάμεων και προτείνει την σύγκληση διασκέψεως για την ρύθμιση του ζητήματος της Μαύρης Θάλασσας(Χριστοδουλίδης, 2004:258). Η Ρωσία και η Μεγάλη Βρετανία αποδέχτηκαν την πρόταση με αποτέλεσμα να οδηγηθούν στη διάσκεψη του Λονδίνου, όπου η Ρωσία κατάφερε να αποκτήσει την ελευθερία κινήσεων που ήθελε στη Μαύρη Θάλασσα, όμως αποδέχτηκε πως οι συνθήκες δεν μπορούν να αλλάξουν από μονομερείς ενέργειες(Taylor, 1954:216). Ο Μπίσμαρκ επωφελήθηκε επίσης από το συνέδριο, επειδή έπεισε τους συμμετέχοντες να μην αναγείρουν ζήτημα για ειρήνη στη Γερμανία. Η Γαλλία έμεινε με αυτό τον τρόπο απομονωμένη και μετά την πτώση του Παρισιού στις 28 Ιανουαρίου αναγκάζεται να δεχτεί τους όρους του Μπίσμαρκ(Taylor, 1954:217).

3.5.3 Η Συνθήκη της Φρανκφούρτης

Ο Μπίσμαρκ μετά τη Διάσκεψη του Λονδίνου ήταν έτοιμος να προχωρήσει στην ίδρυση της γερμανικής αυτοκρατορίας και στη διαπραγμάτευση ειρήνης με τη Γαλλία. Σχετικά με την πρώτη περίπτωση, κατά την έναρξη του πολέμου τρία κράτη, η Σαξονία, το μεγάλο δουκάτο της Βάδης και το βασίλειο της Βυρτεμβέργης, προσχωρούν στη συνομοσπονδία της Γερμανίας του Βορρά. Ο σημαντικότερος από του Γερμανούς πρίγκιπες του νότου, ο βασιλιάς της Βαυαρίας Λουδοβίκος Β΄, όμως ήταν διστακτικός (Berstein, Milza, 1997:140). Ο Μπίσμαρκ δήλωσε πως αν η Βαυαρία δεν προσχωρήσει στη συνομοσπονδία τότε αποπέμπεται από την Γερμανία, όπως η Αυστρία, και αποκλείεται από την Τελωνειακή Ένωση (Berstein, Milza, 1997:140). Η Βαυαρία δέχτηκε να εισέλθει στη Συνομοσπονδία υπό τον όρο να διατηρήσει την εσωτερική της διοίκηση, τη διπλωματική της εκπροσώπηση στο εξωτερικό και τον έλεγχο του στρατού της σε περίοδο ειρήνης. Το πιο δύσκολο θέμα ήταν να εγκρίνει ο Λουδοβίκος Β΄ την ανακήρυξη του Γουλιέλμου Α΄ ως αυτοκράτορα, όμως ο Μπίσμαρκ θα υποδαυλίσει τη ρομαντική τάση του, ώστε να αναλάβει ο ίδιος ο Λουδοβίκος Β΄ να προσφέρει στο Γουλιέλμο Α΄ το αυτοκρατορικό στέμμα (Χριστοδουλίδης, 2004:259). Ο Γουλιέλμος Α΄ στέφτηκε πρώτος «Γερμανός Αυτοκράτορας» μέσα στην Αίθουσα των Κατόπτρων του ανακτόρου των Βερσαλλιών στις 18 Ιανουαρίου 1871. Το γεγονός αυτό σηματοδοτεί το θρίαμβο μιας αντίληψης του έθνους που θεμελιώνεται περισσότερο στη δύναμη παρά στη λαϊκή συναίνεση (Berstein, Milza, 1997:141).

Οι διαπραγματεύσεις για την λήξη του πολέμου ξεκίνησαν στις Βερσαλλίες και οδήγησαν στους προκαταρκτικούς όρους της 26 Φεβρουαρίου που προέβλεπαν την εκχώρηση της Αλσατίας και της Λωρραίνης από την Γαλλία στη Γερμανία καθώς και την καταβολή πολεμικής αποζημίωσης ύψους πέντε δισεκατομμυρίων γαλλικών φράγκων (Χριστοδουλίδης, 2004:259,260). Η οριστική συνθήκη υπογράφηκε στις 10 Μαΐου στη Φρανκφούρτη και περιείχε επαχθέστερους όρους. Πέρα από την Αλσατία και τη Λωρραίνη η Γαλλία υπέστη εδαφικές μεταβολές στη μεταλλευτική περιοχή της Θονβίλ, οι όροι για την καταβολή των αποζημιώσεων και την εκκένωση των γαλλικών εδαφών από τα γερμανικά στρατεύματα έγιναν δυσμενέστεροι, ενώ στο εμπορικό πεδίο η Γαλλία έπρεπε να παράσχει στη Γερμανία τη ρήτρα του μάλλον ευνοούμενου κράτους (Χριστοδουλίδης, 2004:260).

Ο Μπίσμαρκ θεώρησε αυτούς τους όρους απαραίτητους για να εκμηδενιστεί η ικανότητά της Γαλλίας να πάρει εκδίκηση. Το 1815 η Γαλλία είχε περιοριστεί από ένα

συνασπισμό τεσσάρων συμμάχων εναντίον της. Το 1871 ο Μπίσμαρκ δεν διαθέτει συμμάχους και η μόνη δίοδος είναι η αποδυνάμωση του αντιπάλου του(Χριστοδουλίδης, 2004:260).

Η *realpolitik* του Μπίσμαρκ είχε απόλυτη επιτυχία. Μέσα σε λίγα χρόνια ο Πρώσος καγκελάριος κατάφερε μετά από τρεις πολέμους να ενοποιήσει την Γερμανία αλλάζοντας τις ισορροπίες δυνάμεων, μέσω της διπλωματικής απομόνωσης των αντιπάλων του και του καθορισμού ξεκάθαρων αντικειμενικών πολιτικών σκοπών. Η επιτυχία αυτή είχε σαν αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένα πολύ ισχυρό κράτος στο κέντρο της Ευρώπης το οποίο έπρεπε να ακολουθήσει μια συνετή πολιτική προκειμένου να περιορίσει τους εχθρούς του και να αποφύγει δυσάρεστες καταστάσεις, όπως το ενδεχόμενο μιας περικύκλωσης.

Κεφάλαιο τέταρτο

Η Ευρώπη στη σκιά του Μπίσμαρκ

4.1 Η γαλλική απειλή και ο Σύνδεσμος των Τριών Αυτοκρατόρων

Η Γερμανία μετά την ενοποίησή της είχε μετατραπεί στο πιο ισχυρό κράτος της ηπειρωτικής Ευρώπης και είχε τα περιθώρια να γίνει ισχυρότερη με το πέρασμα του χρόνου. Αυτό δημιούργησε ένα νέο φαινόμενο στην ευρωπαϊκή διπλωματία, όπου πλέον οι δυνάμεις τις περιφέρειας, Μεγάλη Βρετανία, Ρωσία και Γαλλία, δέχονταν πίεση από μια δύναμη του κέντρου(Kissinger, 2020:156,157). Σύμφωνα με την Realpolitik ήταν πιθανό να σχηματιστούν ευρωπαϊκοί συνασπισμοί για να περιορίσουν την ανάπτυξη της Γερμανίας. Ο Μπίσμαρκ ανησυχούσε αρχικά για τον γαλλικό ρεβανσισμό που ήταν μόνιμο φαινόμενο μετά την ήττα του 1871 και δευτερευόντως για μια ενδεχόμενη περικύκλωση της Γερμανίας από Ανατολή και Δύση(Kissinger, 2020:157). Προκειμένου να αντιμετωπίσει αυτά τα προβλήματα, αφοσιώθηκε στην δημιουργία πολύπλοκων συστημάτων συμμαχιών που θα άφηναν την Γαλλία απομονωμένη και θα καθιστούσαν τη Γερμανία βασικό εξισορροπητή των ευρωπαϊκών σχέσεων.

4.1.1 Η τριπλή προσέγγιση

Ο βασικός στόχος του Μπίσμαρκ ήταν να συσπειρώσει την Ευρώπη κατά των Γάλλων(Taylor, 1954:218) και να διατηρήσει το πλέον υφιστάμενο status quo. Πίστευε πως οι βασικοί αντικειμενικοί σκοποί της Γερμανίας είχαν επιτευχθεί με την ενοποίησή της και το σημαντικότερο ζήτημα ήταν η εξασφάλιση των κεκτημένων. Ο πιο ασφαλής συνδυασμός για να επιτευχθεί αυτό ήταν μια «ένωση των τριών Βόρειων Αυλών»(Taylor, 1954:218). Το αρχικό έναυσμα δόθηκε με την απομάκρυνση του αντιπρώσου καγκελαρίου της Αυστροουγγαρίας, Μπούστ, και την αντικατάστασή του στο Υπουργείο Εξωτερικών από τον Ούγγρο Αντράσσυ(Χριστοδουλίδης, 2004:275). Ο Αντράσσυ πρότεινε στον Μπίσμαρκ μια συμμαχία ανάμεσα στη Γερμανία, την Αυστροουγγαρία και τη Μεγάλη Βρετανία, αποκλείοντας τη Ρωσία(Taylor, 1954:218,219). Ο τσάρος έβλεπε με δυσπιστία τη συμμαχία αυτών των δύο δυνάμεων και αποφάσισε να συμπράξει μαζί τους για να μην απομονωθεί(Χριστοδουλίδης, 2004:275). Ο Μπίσμαρκ θεωρούσε τη Ρωσία βασικό πόλο ενός συντηρητικού

συστήματος και πίεσε τον Αντράσσυ να αποδεχτεί την συνεννόηση των τριών αυτοκρατόρων(Taylor, 1954:219).

Ο Γουλιέλμος Α΄ και ο Φραγκίσκος Ιωσήφ συναντήθηκαν στο Τυρόλο τον Αύγουστο του 1871, υπό την καθοδήγηση του Μπίσμαρκ, με σκοπό να λησμονηθεί η Σάντοβα και να προωθηθεί η γερμανοαυστριακή συνεννόηση(Χριστοδουλίδης, 2004:275). Έπειτα συναντήθηκαν στο Βερολίνο με τον τσάρο το 1872 και τον Μάϊο του 1873 ο Γερμανός αυτοκράτορας, συνοδευόμενος από τον Μπίσμαρκ και τον Μόλτκε, επισκέφτηκε την Πετρούπολη για να υπογράψει γερμανορωσική αμυντική συμφωνία που προέβλεπε στρατιωτική ενίσχυση διακοσίων χιλιάδων ανδρών σε περίπτωση που ένα από τα δύο μέρη δεχόταν επίθεση(Χριστοδουλίδης, 2004:275). Η Αυστροουγγαρία και η Ρωσία στη συνέχεια υπέγραψαν τον Ιούνιο του 1873 στο Σενμπρούν μια πολιτική σύμβαση που δεσμεύονταν για τη διεξαγωγή διαβουλεύσεων στην περίπτωση μιας διαφοράς που θα διακινδύνευε την ευρωπαϊκή ειρήνη(Χριστοδουλίδης, 2004:275). Η Σύμβαση του Σενμπρούν αποτέλεσε τη βάση του Συνδέσμου των Τριών Αυτοκρατόρων, που συγκροτήθηκε όταν προσχώρησε σε αυτή και η Γερμανία(Χριστοδουλίδης, 2004:275).

Η βασική αδυναμία του Συνδέσμου των Τριών Αυτοκρατόρων ήταν η δυσπιστία που έτρεφαν τα δύο ιδρυτικά του μέλη, Αυστροουγγαρία και Ρωσία, το ένα για το άλλο(Taylor, 1954:220). Αυτές οι δύο δυνάμεις είχαν ανταγωνισμό στα Βαλκάνια. Γνώριζαν πως σε περίπτωση κρίσης θα συγκρουστούν και προσπαθούσαν να αποφεύγουν τις εντάσεις, όμως καμία από τις δύο δεν ήταν διατεθειμένη να θυσιάσει τα συμφέροντά της στο βωμό της μοναρχικής αλληλεγγύης(Taylor, 1954:220). Επομένως αυτό ήταν ένα σύστημα χωρίς ισχυρά ερείσματα, το οποίο δεν μπορούσε να διατηρηθεί μελλοντικά. Μπορεί η είσοδος της Ιταλίας το 1874 στη συμμαχία να δημιούργησε μια εικόνα πλήρους γαλλικής απομόνωσης(Berstein, Milza, 1997:153), όμως αρκούσε μια κρίση είτε στη δύση είτε στην ανατολή για να καταρρεύσει όλο το οικοδόμημα(Taylor, 1954:221).

4.1.2 Η γαλλογερμανική κρίση

Η πρώτη πρόκληση στην σταθερότητα του Συνδέσμου ήρθε από τη γαλλική πλευρά. Η Γαλλία γνώριζε πως δεν ήταν σε θέση να πάει σε πόλεμο, ήθελε όμως να επαναφέρει τη στρατιωτική της ισχύ και να βγει από τη διπλωματική απομόνωση που βρισκόταν(Taylor, 1954:221). Η νέα γαλλική κυβέρνηση του Μακ-Μάον σταδιακά

ανέβαζε τους τόνους και προκαλούσε τη Γερμανία. Αρχικά κατέκρινε την εσωτερική πολιτική του Μπίσμαρκ σχετικά με τον καθολικισμό και προσπάθησε να βελτιώσει τις σχέσεις της με την Ιταλία αποσύροντας την υποστήριξή της προς τον Πάπα(Taylor, 1954:224). Το δυσάρεστο κλίμα ανάμεσα στις δύο Δυνάμεις συνέβαλλε στη κρίση που ξέσπασε στις γαλλογερμανικές σχέσεις το 1875 με αφορμή την αναδιοργάνωση του γαλλικού στρατού(Χριστοδουλίδης, 2004:276). Ο Μπίσμαρκ δεν έβλεπε θετικά την πρόοδο του γαλλικού στρατού και ο γερμανικός τύπος υπογράμμισε τον κίνδυνο άμεσης σύγκρουσης(Χριστοδουλίδης, 2004:276), ενώ παράλληλα ο Ράντοβιτς, ένας στενός συνεργάτης του Γερμανού καγκελαρίου(Taylor, 1954:225), δήλωσε προς τον Γάλλο πρεσβευτή Γκοντώ-Μπιρόν πως η Γερμανία αντιμετώπιζε το ενδεχόμενο προληπτικού πολέμου κατά της Γαλλίας(Χριστοδουλίδης, 2004:276). Ο Γάλλος υπουργός Εξωτερικών Ντεκάζ έλαβε σοβαρά αυτή την ανεπίσημη προειδοποίηση και την ανακοίνωσε στη Μεγάλη Βρετανία και τη Ρωσία για να εξασφαλίσει την υποστήριξη των δύο χωρών(Χριστοδουλίδης, 2004:277). Οι δύο αυτές δυνάμεις θορυβήθηκαν από το γεγονός και αποθάρρυναν τις επιθετικές προθέσεις της Γερμανίας. Ο Μπίσμαρκ κατάλαβε πως οι συνθήκες δεν ήταν ευνοϊκές για ένα γαλλογερμανικό πόλεμο και αναγνώρισε το δικαίωμα της Γαλλίας στην αναδιοργάνωση του στρατού της(Χριστοδουλίδης, 2004:277). Επιπλέον συνειδητοποίησε πως ο Σύνδεσμος των Τριών Αυτοκρατόρων και η προσπάθεια περιορισμού της Γαλλίας δεν ήταν αποτελεσματικά, διότι η Ευρώπη δεν είχε την διάθεση να συναινέσει στην πλήρη αποδυνάμωση της Γαλλίας(Χριστοδουλίδης, 2004:277).

4.2 Η μεγάλη ανατολική κρίση του 1875-1878

Το 1875 επανήλθε στο προσκήνιο το Ανατολικό Ζήτημα, ένα γεγονός που όλοι ανέμεναν από το τέλος του Κριμαϊκού πολέμου(Taylor, 1954:228). Οι βαλκανικοί εθνικισμοί είχαν ενισχυθεί σημαντικά από την συρρίκνωση της οθωμανικής κυριαρχίας και την δημιουργία των διάφορων εθνικών εστιών(Χριστοδουλίδης, 2004:277). Ο μόνος βαλκανικός λαός που δεν είχε δική του εθνική εστία ήταν οι Βούλγαροι, όμως η Ρωσία φρόντισε να τους προσφέρει ένα θρησκευτικό υποκατάστατο(Χριστοδουλίδης, 2004:278).

Η κρίση εκδηλώθηκε τον Αύγουστο του 1875 όταν οι σερβικοί πληθυσμοί της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης εξεγέρθηκαν κατά της καταπιεστικής οθωμανικής διοίκησης,

τον Μάιο του 1876 επεκτείνεται στις περιοχές με βουλγαρικούς πληθυσμούς και τον Ιούνιο του 1876 οι ηγεμονίες της Σερβίας και του Μαυροβουνίου κηρύσσουν τον πόλεμο στην Οθωμανική Αυτοκρατορία(Χριστοδουλίδης, 2004:278,279). Οι επαναστατικές διεργασίες δεν θα είχαν εξελιχθεί σε εθνικοαπελευθερωτική εξέγερση, αν οι ηγέτες των διαφόρων κινημάτων δεν προσδοκούσαν σε υποστήριξη από το εξωτερικό(Χριστοδουλίδης, 2004:278).

4.2.1 Η στάση των Μεγάλων Δυνάμεων

Οι άμεσα ενδιαφερόμενες Μεγάλες Δυνάμεις είχαν διαφορετικά συμφέροντα στη βαλκανική(Χριστοδουλίδης, 2004:279). Όλες συμφωνούσαν πως η Τουρκία έπρεπε να προβεί σε ουσιαστικές μεταρρυθμίσεις, αλλά δεν είχαν καταλήξει στην στάση που έπρεπε να τηρήσουν απέναντί της(Χριστοδουλίδης, 2004:279). Η Ρωσία, που για μια εικοσαετία ήταν επηρεασμένη από το δόγμα του Πανσλαβισμού, δεν μπορούσε να εγκαταλείψει τους σλαβικούς πληθυσμούς στην τύχη τους(Taylor, 1954:229). Η ρωσική κυβέρνηση, παρόλα αυτά, επέλεξε να μην απομονωθεί όπως είχε συμβεί στον Κριμαϊκό πόλεμο και αποφάσισε να διατηρήσει την φιλία της με την Αυστροουγγαρία(Taylor, 1954:234).

Το βασικό ενδιαφέρον της Αυστροουγγαρίας ήταν να επεκτείνει την επιρροή της στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη που αποτελούσε την ενδοχώρα της Δαλματίας(Χριστοδουλίδης, 2004:279). Ήθελε να μην επιτρέψει την ανάπτυξη του πανσλαβισμού υπό την αιγίδα της Ρωσίας για να μην δώσει ελευθερία κινήσεων στην Πετρούπολη(Χριστοδουλίδης, 2004:279). Συγχρόνως όμως ήταν πρόθυμη να συνεργαστεί με τη Ρωσία σε περίπτωση που θα αποκτούσε πλεονεκτήματα από το διαμελισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας(Χριστοδουλίδης, 2004:279). Αυτή η στάση διευκόλυνε τη σύναψη της μυστικής Σύμβασης του Ράιχσταντ τον Ιούλιο του 1876(Χριστοδουλίδης, 2004:279) όπου η Ρωσία και η Αυστροουγγαρία συμφώνησαν να μην επέμβουν προσωρινά και να αντιμετωπίσουν εναλλακτικά τις περιπτώσεις σερβικής ή τουρκικής νίκης. Αν νικούσε η Τουρκία τότε δεν θα της επέτρεπαν να αλλάξει το status quo, αν νικούσε η Σερβία τότε η Αυστροουγγαρία θα προσαρτούσε τη Βοσνία και η Ρωσία τη Βεσσαραβία(Taylor, 1954:237,238).

Η Μεγάλη Βρετανία ήταν αντίθετη σε οποιαδήποτε επέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων στα Βαλκάνια. Πίστευε πως η διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας θα άνοιγε στους Ρώσους το δρόμο για τα Στενά και τη Μεσόγειο, παράλληλα ο Βρετανός

πρωθυπουργός Ντισραέλι υποτιμούσε τη σημασία των απελευθερωτικών αγώνων των βαλκανικών λαών, τη στιγμή που η φιλελεύθερη αντιπολίτευση του Γλάδστων στιγματίζε τις τουρκικές βαρβαρότητες(Χριστοδουλίδης, 2004:280,281).

Ο Μπίσμαρκ δεν ήταν ικανοποιημένος με τις εξελίξεις στα Βαλκάνια επειδή ανησυχούσε για τον αντίκτυπο στη συνοχή του Συνδέσμου των Τριών Αυτοκρατόρων(Χριστοδουλίδης, 2004:280). Φοβόταν πως μια ρωσική επέμβαση στην περιοχή θα προκαλούσε ένοπλη βρετανική αντίδραση, γεγονός που θα ωθούσε και την Αυστροουγγαρία σε σύγκρουση με τη Ρωσία. Σε μια τέτοια περίπτωση η Γερμανία θα αναγκαζόταν να συμμαχήσει με μια από τις δύο Δυνάμεις ή να μείνει ουδέτερη(Χριστοδουλίδης, 2004:280). Το ενδεχόμενο αυτό ανάγκασε τον Μπίσμαρκ να ενεργοποιήσει το Σύνδεσμο, ο οποίος προέβη σε διάβημα προς την Οθωμανική Αυτοκρατορία, με το Υπόμνημα του Βερολίνου, και καλούσε την Πύλη να σταματήσει την καταπιεστική της πολιτική, αφήνοντας να εννοηθεί πως μια επέμβαση της Ρωσίας ήταν πιθανή(Χριστοδουλίδης, 2004:280).

Η Μεγάλη Βρετανία δεν έβλεπε θετικά το Υπόμνημα του Βερολίνου, διότι το θεώρησε σαν μια προσπάθεια του Συνδέσμου να περιορίσει την επιρροή της στην Κωνσταντινούπολη(Χριστοδουλίδης, 2004:281). Ο Ντισραέλι αντιδρά προτείνοντας σύγκληση διασκέψεως η οποία συνήλθε τον Δεκέμβριο στην Κωνσταντινούπολη(Χριστοδουλίδης, 2004:281). Οι αντιπρόσωποι των Μεγάλων Δυνάμεων στη διάσκεψη επέβαλλαν μεταρρυθμίσεις στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και προώθησαν το σχέδιο μιας αυτόνομης «Βουλγαρίας» η οποία θα χωρίζονταν σε ένα βόρειο και ένα νότιο τμήμα(Taylor, 1954:241). Οι Τούρκοι αρνήθηκαν να εφαρμόσουν το μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα ισχυριζόμενοι πως ο σουλτάνος είχε εγκρίνει νέο σύνταγμα που θα παρείχε σε όλους τους υπηκόους του τα δικαιώματα που απολάμβαναν οι υπήκοοι και των πιο φιλελεύθερων κρατών(Χριστοδουλίδης, 2004:281).

Οι Ρώσοι βρήκαν την ευκαιρία για ένοπλη επέμβαση μετά την τουρκική άρνηση, όμως δεν ήθελαν να απομονωθούν και προσπάθησαν να λάβουν εγγυήσεις για να μην βρεθούν αντιμέτωποι με την Αυστροουγγαρία και τη Μεγάλη Βρετανία(Χριστοδουλίδης, 2004:282). Η Ρωσία επέμενε να επιβληθούν οι μεταρρυθμίσεις, τις οποίες είχε στηρίξει και η Μεγάλη Βρετανία, η άρνηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας όμως δεν άφηνε πολλά περιθώρια και οι Άγγλοι δεν

μπορούσαν εύκολα να παρέμβουν για να αποτραπεί ένα σχέδιο που είχαν υποστηρίξει(Taylor, 1954:242).

Οι διαπραγματεύσεις με την Αυστροουγγαρία οδήγησαν στη Σύμβαση της Βουδαπέστης στις 15 Ιανουαρίου του 1877(Χριστοδουλίδης, 2004:282). Η Ρωσία ήθελε να εξασφαλίσει την ουδετερότητα των Αυστριακών και την δυνατότητα πρόσβασης των στρατευμάτων της στα οθωμανικά εδάφη των Βαλκανίων(Taylor, 1954:242). Η Αυστροουγγαρία γνώριζε πως δεν είχε τη δυνατότητα να αποτρέψει τη Ρωσία και προσπάθησε να επωφεληθεί από την κατάσταση. Απαίτησε την προσάρτηση ολόκληρης της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης και να μην δημιουργηθεί ένα μεγάλο σλαβικό κράτος σε περίπτωση που κατέρρεε η Οθωμανική Αυτοκρατορία(Taylor, 1954:242).

Η Ρωσία κήρυξε τον πόλεμο στις 24 Απριλίου του 1877, παράλληλα καθυσύχασε τους Άγγλους δηλώνοντας πως δεν ήθελε να καταλάβει την Κωνσταντινούπολη ούτε να μεταβάλλει μονομερώς το καθεστώς των Στενών(Χριστοδουλίδης, 2004:283). Οι Οθωμανοί αντιστάθηκαν στην Πλέβνα όμως μετά την πτώση του φρουρίου τα ρωσικά στρατεύματα κινήθηκαν ταχύτατα προς την Ανδριανούπολη. Η Αυστρία και η Μεγάλη Βρετανία θορυβούνται από αυτό το γεγονός και προειδοποιούν τη Ρωσία να μην συνεχίσει μετά την κατάληψη της Ανδριανούπολης. Ο τσάρος αναγνωρίζει πως η κατάσταση είναι δύσκολη και δίνει εντολή για εκεχειρία στις 31 Ιανουαρίου(Χριστοδουλίδης, 2004:283).

4.2.2 Η Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου

Η Ρωσία με τα στρατεύματά της πολύ κοντά στην Κωνσταντινούπολη αποφάσισε να επιβάλλει στην Πύλη τους δικούς της όρους για την ειρήνη. Η Μεγάλη Βρετανία και η Αυστροουγγαρία προσπάθησαν να στηρίξουν την οθωμανική διπλωματία όμως δεν πέτυχαν κάποιο ουσιαστικό αποτέλεσμα(Χριστοδουλίδης, 2004:284). Η Ρωσία υπογράφει μαζί με την Οθωμανική Αυτοκρατορία τη Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου στις 3 Μαρτίου του 1878 η οποία περιείχε πολύ σκληρούς όρους. Η σημαντικότερη διάταξη της συνθήκης αφορούσε τη δημιουργία μιας Μεγάλης Βουλγαρίας ως αυτόνομης ηγεμονίας που θα επεκτεινόταν από τον Δούναβη μέχρι το Αιγαίο(Χριστοδουλίδης, 2004:285).

Η Μεγάλη Βρετανία και η Αυστροουγγαρία δεν ήταν διατεθειμένες να δεχτούν μια συνθήκη τόσο αντίθετη στα συμφέροντά τους και αξίωσαν τη διεξαγωγή συνεδρίου για την αναθεώρησή της(Χριστοδουλίδης, 2004:285). Η Αυστροουγγαρία απαιτούσε

τον διαμελισμό της Μεγάλης Βουλγαρίας και διεκδικούσε μια κυρίαρχη θέση στα δυτικά Βαλκάνια(Taylor, 1954:248). Το γεγονός αυτό έθεσε τέλος στην ρωσοαυστριακή συνεννόηση(Taylor, 1954:248) και κατ' επέκταση στο Σύνδεσμο των Τριών Αυτοκρατόρων. Επιπλέον ο Μπίσμαρκ διατήρησε την ουδετερότητα του και δεν πίεσε την Αυστρία για κάποιο συμβιβασμό, που ουσιαστικά τον καθιστούσε εχθρό των ρωσικών συμφερόντων(Taylor, 1954:248). Τελικά οι Μεγάλες Δυνάμεις έπειτα από διαπραγματεύσεις επέλεξαν να επιλύσουν το ζήτημα σε συνέδριο που συνήλθε στο Βερολίνο(Χριστοδουλίδης, 2004:286).

4.2.3 Το Συνέδριο του Βερολίνου

Η βαλκανική κρίση επιλύθηκε με το Συνέδριο του Βερολίνου, υπό την προεδρία του Μπίσμαρκ, από τις 13 Ιουνίου μέχρι και τις 13 Ιουλίου 1878(Χριστοδουλίδης, 2004:286). Η Μεγάλη Βουλγαρία χωρίστηκε σε τρεις αυτόνομες επαρχίες, η Αυστροουγγαρία κατέλαβε την Βοσνία-Ερζεγοβίνη και η Ρωσία προσάρτησε τη Βεσσαραβία και το Βατούμ(Taylor, 1954:251). Η Μεγάλη Βρετανία κατάφερε να εξασφαλίσει το καθεστώς των Στενών και απέκτησε το δικαίωμα να τα χρησιμοποιεί όποτε το κρίνει αναγκαίο(Taylor, 1954:251).

Η Ρωσία βγήκε ηττημένη από την συμφωνία καθώς δεν μπόρεσε να διατηρήσει τα κεκτημένα της ούτε να δημιουργήσει μια Μεγάλη Βουλγαρία υπό ρωσική επιρροή, ενώ η Αυστροουγγαρία με την κατάληψη της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης προσέθεσε ακόμη μια εστία εθνοτικής αναταραχής στο ήδη επιβαρυνόμενο οικοδόμημά της(Taylor, 1954:252).

Ο διακανονισμός του Βερολίνου δεν τερμάτισε τον ανταγωνισμό της Αυστροουγγαρίας και της Ρωσίας στη Βαλκανική, αντιθέτως υπονόμωσε τη συνοχή του Συνδέσμου των Τριών Αυτοκρατόρων(Χριστοδουλίδης, 2004:288,289). Η Ρωσία καταλόγισε ευθύνες και στη Γερμανία για την διπλωματική της αποτυχία, καθώς θεώρησε πως είχε ευνοήσει τη δημιουργία ενός συνασπισμού εναντίον της και δεν της έδωσε επαρκή υποστήριξη(Χριστοδουλίδης, 2004:289). Η Πετρούπολη σταδιακά ανέπτυξε μια ιδέα για προσέγγιση της Γαλλίας, διότι η ίδια δεν είχε διαδραματίσει ουσιαστικό ρόλο στη βαλκανική κρίση(Χριστοδουλίδης, 2004:289).

Τέλος, το γεγονός πως το συνέδριο διεξήχθη στην Γερμανία, ήταν απόδειξη της σημασίας και του ρόλου που έπαιζε πλέον αυτό το κράτος στην Ευρώπη(Taylor, 1954:253).

4.3 Οι συμμαχίες του Μπίσμαρκ

Ο Σύνδεσμος των Τριών Αυτοκρατόρων δεν μπορούσε να λειτουργήσει μετά τον διακανονισμό του Βερολίνου(Χριστοδουλίδης, 2004:291). Ο Μπίσμαρκ σε συνομιλία του με τον Ρώσο διπλωμάτη Σαβούρωφ, είχε αφήσει να εννοηθεί πως η Γερμανία θα υποστήριζε τις ρωσικές επιδιώξεις στα Βαλκάνια αν η Πετρούπολη εγγυώταν την Αλσατία και τη Λωρραίνη, όμως η άρνηση της Ρωσίας έκανε εμφανή την ανάγκη για αναδιάρθρωση των συμμαχιών του, έχοντας πάντα σαν στόχο την γαλλική απομόνωση(Χριστοδουλίδης, 2004:291).

4.3.1 Η αυστρογερμανική συμφωνία

Η αρνητική στάση της Ρωσίας ώθησε τον Μπίσμαρκ να στραφεί προς την Αυστροουγγαρία. Η Βιέννη έπρεπε να προσδεθεί στο άρμα της Γερμανίας για να αποφευχθεί μια μελλοντική συμμαχία με την Γαλλία(Χριστοδουλίδης, 2004:291). Ο Μπίσμαρκ συναντήθηκε με τον Αντράσσυ στο Γκάσταϊν και τον Οκτώβριο του 1879 υπογράφηκε αμυντική συμφωνία κατά της Ρωσία παρά της αντιδράσεις του Γερμανού αυτοκράτορα(Χριστοδουλίδης, 2004:292).

Η συμμαχία ήταν μια διπλωματική νίκη για την Αυστρία καθώς αποτελούσε μια εγγύηση της Γερμανίας έναντι μιας ρωσικής επίθεσης(Χριστοδουλίδης, 2004:292), παράλληλα όμως προωθούσε και τα γερμανικά συμφέροντα διότι απέτρεπε την Αυστρία από επιθετικές ενέργειες κατά της Ρωσίας και συνάμα αποθάρρυνε μια πιθανή επίθεση της Ρωσίας προς την Αυστρία(Χριστοδουλίδης, 2004:292,293). Ο Μπίσμαρκ έγινε έτσι ο διαιτητής του ανταγωνισμού των δύο Δυνάμεων(Χριστοδουλίδης, 2004:293).

4.3.2 Η γερμανορωσική προσέγγιση και ο δεύτερος Σύνδεσμος των Τριών Αυτοκρατόρων

Ο Μπίσμαρκ παρά τη σύναψη συμμαχίας με την Αυστροουγγαρία δεν είχε σκοπό να ακολουθήσει επιθετική πολιτική κατά της Ρωσίας. Η Ρωσία με την σειρά της ήθελε ένα πιθανό σύμμαχο κατά της Μεγάλης Βρετανίας. Η Γαλλία δεν ήταν ελκυστική επιλογή λόγω του δημοκρατικού καθεστώτος και της απόστασης, οπότε στράφηκε προς

την Γερμανία(Χριστοδουλίδης, 2004:293). Στις διαπραγματεύσεις ο Μπίσμαρκ θέλησε να αναβιώσει τον Σύνδεσμο των Τριών Αυτοκρατόρων και να εξαλείψει τον ρωσοαυστριακό ανταγωνισμό, οπότε πρότεινε τον διαχωρισμό της Βαλκανικής σε δύο ζώνες επιρροής(Χριστοδουλίδης, 2004:294). Η Αυστρία ήταν αρνητική όμως μετά την πίεση του Μπίσμαρκ υποχωρεί και στις 18 Ιουνίου 1881 υπογράφεται νέα τριμερής συμφωνία, που ιδρύει το νέο Σύνδεσμο των Τριών Αυτοκρατόρων(Χριστοδουλίδης, 2004:295).

Η συνθήκη αυτή ήταν η βάση μιας συνεννόησης, τα τρία κράτη δεν ανέλαβαν στρατιωτικές υποχρεώσεις, παρά μόνο να διατηρήσουν ευμενής ουδετερότητα σε περίπτωση που κάποιο βρισκόταν σε σύγκρουση. Η Γερμανία πέτυχε με αυτό τον τρόπο την ρωσική ουδετερότητα σε περίπτωση γαλλογερμανικού πολέμου(Χριστοδουλίδης, 2004:295).

4.3.3 Η τριπλή συμμαχία

Η τελευταία δύναμη στο «σύστημα του Μπίσμαρκ» ήταν η Ιταλία. Η Ιταλία, παρά τα προβλήματα που αντιμετώπιζε, ήθελε να γίνει Μεγάλη Δύναμη και αναζητούσε τα διπλωματικά ερείσματα που θα της επέτρεπαν να παίξει αυτό τον ρόλο(Χριστοδουλίδης, 2004:295,296). Η ενσωμάτωση της Ρώμης στον εθνικό κορμό δημιούργησε προβλήματα με τον πάπα, ο οποίος ήταν πιθανό να ζητήσει να μετακινηθεί σε ένα άλλο κράτος(Χριστοδουλίδης, 2004:296). Η Γαλλία ήταν η δύναμη που προστάτευε το παπικό καθεστώς, άρα δεν ήταν ένας αξιόπιστος σύμμαχος(Χριστοδουλίδης, 2004:296). Η Αυστροουγγαρία ήταν η μοναδική Μεγάλη Δύναμη με καθολική δυναστεία, επομένως μια συμμαχία μαζί της θα στερούσε την οποιαδήποτε υποστήριξη προς τον πάπα. Τέλος, δεν υπήρχε κάποια διαφορά με την Γερμανία(Χριστοδουλίδης, 2004:296).

Ο Μπίσμαρκ έβλεπε την Ιταλία σαν δύναμη που μπορούσε να χρησιμοποιήσει κατά της Γαλλίας ως αντιπερισπασμό σε μια ενδεχόμενη γαλλογερμανική σύγκρουση(Χριστοδουλίδης, 2004:297). Η Αυστροουγγαρία ήθελε να αναχαιτίσει τον ιταλικό αλυτρωτισμό για να μη βρεθεί αντιμέτωπη με τη Ρωσία και την Ιταλία σε μια ευρωπαϊκή κρίση(Χριστοδουλίδης, 2004:296).

Η Ιταλία δεν ήθελε να απομονωθεί, παράλληλα γνώριζε πως μια ιταλογερμανική συμμαχία περνούσε μέσα από τη Βιέννη, επομένως ξεκίνησε

διαπραγματεύσεις με την Αυστροουγγαρία, οι οποίες οδήγησαν στην υπογραφή της Συνθήκης της Τριπλής Συμμαχίας στις 20 Μαΐου 1882(Χριστοδουλίδης, 2004:297). Η συνθήκη αυτή που αρχικά είχε διάρκεια πέντε ετών με την δυνατότητα παράτασης, ρύθμιζε τις σχέσεις της Ιταλίας με τις δύο Κεντρικές αυτοκρατορίες(Χριστοδουλίδης, 2004:297). Η βασική ρήτρα της συνθήκης καθόριζε πως αν η Ιταλία δεχτεί επίθεση από τη Γαλλία τότε η Γερμανία και η Αυστροουγγαρία έπρεπε να συνδράμουν, επιπλέον η Ιταλία έπρεπε να υποστηρίξει τη Γερμανία σε περίπτωση γαλλικής επίθεσης, όμως δεν είχε την ίδια υποχρέωση απέναντι στην Αυστροουγγαρία(Χριστοδουλίδης, 2004:298).

Η Συνθήκη της Τριπλής Συμμαχίας εξασφάλισε την διεθνή υποστήριξη που αναζητούσε η Ιταλία, η Αυστροουγγαρία κατάφερε να απωθήσει τον ιταλικό αλυτρωτισμό και να κλείσει το ιταλικό μέτωπο, ενώ η Γερμανία απέκτησε ένα σύμμαχο σε περίπτωση πολέμου με τη Γαλλία. (Χριστοδουλίδης, 2004:298)

Ο Μπίσμαρκ το 1882 ολοκλήρωσε το σύστημα των συμμαχιών του, που αποτελούνταν από την αυστρογερμανική συμμαχία, την Τριπλή Συμμαχία και τον Σύνδεσμο των Τριών Αυτοκρατόρων, με αποτέλεσμα να έχει αποτρέψει την γερμανική απομόνωση και μια αναταραχή στην Ευρώπη(Χριστοδουλίδης, 2004:299).

4.3.4 Το απόγειο του συστήματος Μπίσμαρκ

Το σύστημα που εγκαθίδρυσε ο Μπίσμαρκ άρχισε να αντιμετωπίζει δυσκολίες μετά το 1885. Η νέα σύγκρουση της Αυστροουγγαρίας και της Ρωσίας στη Βαλκανική μέσω των κρατών που επηρεάζουν στην περιοχή, δημιουργεί τριβές στο Σύνδεσμο των Τριών Αυτοκρατόρων (Berstein, Milza, 1997:160). Επιπρόσθετα οι γαλλογερμανικές σχέσεις περνάνε σε ύφεση μετά την άνοδο του στρατηγού Μπουλανζέ στη Γαλλία, ο οποίος προβάλλει αξιώσεις για Αλσατία και Λωρραίνη. Μετά από ένα σοβαρό περιστατικό τον Απρίλιο του 1887 που οδηγεί στα πρόθυρα σύγκρουσης, ο Μπίσμαρκ αποφασίζει να δημιουργήσει ένα «τρίτο σύστημα» (Berstein, Milza, 1997:160,161).

Ο Μπίσμαρκ στην ανάγκη να ανανεώσει τη συνθήκη της Τριπλής Συμμαχίας, προσφέρει εγγυήσεις στην Ιταλία για διατήρηση του status quo στη Μεσόγειο, γεγονός που δίνει στη συμμαχία επιθετικό χαρακτήρα εναντίον της Γαλλίας(Berstein, Milza, 1997:161). Επιπλέον προωθεί αγγλοϊταλικές επαφές που καταλήγουν σε συμφωνία για την διατήρηση του υφιστάμενου καθεστώτος στη Μεσόγειο, τη Μαύρη Θάλασσα και

το Αιγαίο, συνδέοντας με έμμεσο τρόπο τη Μεγάλη Βρετανία στη Τριπλή Συμμαχία(Berstein, Milza, 1997:161).

Τέλος, ο Μπίσμαρκ γνωρίζοντας πως ο Σύνδεσμος των Τριών Αυτοκρατόρων δεν μπορούσε να διατηρηθεί, αποφάσισε να αποτρέψει μια γαλλορωσική συμμαχία και τον Ιούνιο του 1887 υπογράφηκε η συνθήκη «Αντασφάλισης» (Berstein, Milza, 1997:161) όπου η Γερμανία εξασφάλισε ρωσική ουδετερότητα σε περίπτωση γερμανογαλλικής σύγκρουσης και η Ρωσία γερμανική υποστήριξη στο ζήτημα των Στενών και στο βουλγαρικό, κάτι που ήταν αντίθετο στην αυστρογερμανική συμμαχία(Berstein, Milza, 1997:161).

Η τελευταία αυτή συμφωνία σηματοδοτεί και το απόγειο του συστήματος συμμαχιών του Μπίσμαρκ. Η Γερμανία ήταν συνδεδεμένη με Ιταλία και Αυστροουγγαρία μέσω αμυντικής συμμαχίας και είχε επαφές με Αγγλία και Ρωσία, ενώ η Γαλλία βρισκόταν σε πλήρη απομόνωση(Berstein, Milza, 1997:162).

Το σύστημα αυτό δεν ήταν τόσο σταθερό όσο φαινόταν και στηριζόταν πάνω στη συνθήκη της Αντασφάλισης(Berstein, Milza, 1997:162). Επιπλέον χρειαζόταν μια φωτισμένη προσωπικότητα, σαν αυτή του Μπίσμαρκ, για να το συντηρήσει. Αντιθέτως, το 1890 ο Μπίσμαρκ απομακρύνεται από την ευρωπαϊκή πολιτική σκηνή και οι διάδοχοί του δεν μπορούν ή δεν ενδιαφέρονται να αποτρέψουν μια γαλλορωσική προσέγγιση(Berstein, Milza, 1997:162). Παράλληλα, ο νέος κάιζερ, Γουλιέλμος Β΄, δεν μπορεί να επιδείξει αυτοσυγκράτηση και τρέφει φιλοδοξίες για μια παγκόσμια πολιτική(Weltpolitik) (Berstein, Milza, 1997:162). Το σύστημα των ηπειρωτικών συμμαχιών που για είκοσι έτη κατέστησε τη Γερμανία διαιτητή της Ευρώπης άρχισε σταδιακά να καταρρέει. Η ανασφάλεια που δημιουργήθηκε σε συνδυασμό με την εξέλιξη της πολεμικής τεχνολογίας και τον ανταγωνισμό εξοπλισμών οδήγησαν στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, μια σύγκρουση που αποδυνάμωσε σε τεράστιο βαθμό τις ευρωπαϊκές Μεγάλες Δυνάμεις και σηματοδότησε το τέλος της ευρωπαϊκής παγκόσμιας τάξης.

Συμπεράσματα

Ο Μπίσμαρκ ήταν μια μοναδική, πολιτική προσωπικότητα που κατανοούσε τη φύση του διεθνούς συστήματος της εποχής του και τις ανταγωνιστικές σχέσεις των ευρωπαϊκών Μεγάλων Δυνάμεων. Συνειδητοποίησε πως η ισορροπία της ισχύος που είχε επιβληθεί το 1815 στη Βιέννη δεν είχε να προσφέρει τίποτα στη χώρα του, τη Πρωσία, παρά μόνο την απέτρεπε από το να εκπληρώσει το πεπρωμένο της, δηλαδή την ενοποίηση της Γερμανίας. Λειτουργώντας με γνώμονα το εθνικό συμφέρον ανέτρεψε τη μοναρχική νομιμότητα και επέβαλλε ένα νέο σύστημα που βασιζόταν στην ισχύ, τη Realpolitik.

Η υψηλή στρατηγική που ακολούθησε πριν την γερμανική ενοποίηση ήταν αναθεωρητική. Σκοπός του ήταν να αλλάξει τα δεδομένα στην κεντρική Ευρώπη και να δημιουργήσει μια νέα ισχυρή Μεγάλη Δύναμη, τη Γερμανία, υπό την πρωσική δυναστεία. Ο ίδιος γνώριζε τις ποσοτικές και ποιοτικές δυνατότητες της Πρωσίας και κατάλαβε πως μπορούσε να αντιμετωπίσει οποιονδήποτε αντίπαλο μεμονωμένα, όσο δεν επενέβαιναν οι υπόλοιπες Μεγάλες Δυνάμεις. Επομένως, επιδόθηκε σε μια προσπάθεια απομόνωσης των βασικών του αντιπάλων μέσω της χειραγώγησης των ευρωπαϊκών ανταγωνισμών, ενώ παράλληλα προσπαθούσε να δημιουργεί αντιπερισπασμούς για να διευκολύνει το έργο των πρωσικών ενόπλων δυνάμεων. Η πολιτική του είχε απόλυτη επιτυχία και μέσα σε ένα μικρό χρονικό διάστημα η Πρωσία κατάφερε μετά από δύο πολέμους, εναντίον Αυστρίας και Γαλλίας, να ενοποιήσει τη Γερμανία και να ανατρέψει για πάντα τις ισορροπίες στην ευρωπαϊκή ήπειρο.

Ο Μπίσμαρκ μετά την ενοποίηση κατανόησε πως η Γερμανία είχε πετύχει τους βασικούς αντικειμενικούς σκοπούς της και δεν είχε ανάγκη την περαιτέρω εδαφική επέκταση. Σε αντίθεση με πολλούς σύγχρονους του έδειξε μεγάλη αυτοσυγκράτηση και αφοσιώθηκε στην εύρεση λύσεων για την κατοχύρωση των ήδη κερκτημένων. Θεωρώντας ως εφιαλτικό ενδεχόμενο την περικύκλωση της Γερμανίας που μπορεί να την εξανάγκαζε σε ένα διμέτωπο πόλεμο, δημιούργησε ένα σύστημα συμμαχιών που άφηνε απομονωμένη τη Γαλλία και συνέδεε με τη Γερμανία, άμεσα ή έμμεσα, τις υπόλοιπες Μεγάλες Δυνάμεις. Η νέα υψηλή στρατηγική είχε στόχο τη διατήρηση του status quo. Η Γερμανία πλέον μπορούσε να κυριαρχεί στην Ευρώπη όσο επικρατούσε σταθερότητα και παρέμενε προσκολλημένη στις συμφωνίες της.

Αυτό το σύστημα ήταν τόσο πολύπλοκο που δεν είχε ισχυρά ερείσματα για να διατηρηθεί σε περίπτωση που απουσίαζε μια προσωπικότητα, όπως του Μπίσμαρκ, η οποία θα μπορούσε να το διαχειρίζεται και να δίνει τις κατευθύνσεις. Μόλις ο Γερμανός καγκελάριος βρέθηκε εκτός πολιτικής σκηνής, το σύστημα που δημιούργησε σταδιακά διαλύθηκε.

Οι ευρωπαϊκές Μεγάλες Δυνάμεις δεν μπόρεσαν να βρουν ένα νέο *modus vivendi* που θα διατηρούσε τη σταθερότητα. Αντίθετα η Ευρώπη χωρίστηκε σε δύο στρατόπεδα τα οποία επιδόθηκαν σε έναν ατελή ανταγωνισμό εξοπλισμών με αποκορύφωμα το ξέσπασμα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, που οδήγησε στην πτώση της ευρωπαϊκής τάξης πραγμάτων.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Γκόφας Α. και Τζιφάκης Ν., 2017, Θεωρητικές Προβολές στη Διεθνή Πολιτική, Εκδόσεις Πεδίο, Αθήνα: 2017

Κεραμιδιώτης Α. Ι., 2018, «ΓΕΡΜΑΝΙΑ: Η ΥΨΗΛΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΜΠΙΣΜΑΡΚ ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ ΚΑΙ Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΣΚΗΝΗ», Διπλωματική Εργασία [Online], Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Διαθέσιμο στο: <http://dspace.lib.uom.gr/handle/2159/23093> [Πρόσβαση στις 22/11/2023]

Κολιόπουλος Κ., 2008, Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα: 2008

Πλατιάς Α., 2010, ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΣΤΟΝ ΘΟΥΚΥΔΙΔΗ, Εκδόσεις ΕΣΤΙΑ, Αθήνα: 2010

Χριστοδουλίδης Θ., 2004, ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΡΙΩΝ ΑΙΩΝΩΝ- Από τη ΒΙΕΝΝΗ στις ΒΕΡΣΑΛΛΙΕΣ 1815-1919, τόμος δεύτερος, 4^η έκδοση, Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ, Αθήνα: 2004

Berstein S. και Milza P., 1997, Ιστορία της Ευρώπης 2- Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΚΑΙ Η ΕΥΡΩΠΗ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ 1815-1919, τόμος 2, Μεταφράστηκε από τη γαλλική γλώσσα από Δημητρακόπουλο Α. Κ., επιμ. Λιβιεράτος Κ., Εκδόσεις ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ, Αθήνα: 1997

Kennedy P., 1991, Η ΑΝΟΔΟΣ ΚΑΙ Η ΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ- Οικονομική Μεταβολή και Στρατιωτική Σύγκρουση από το 1500 ως το 2000, Μεταφράστηκε από την αγγλική γλώσσα από Παναρέτου Α. Π., Εκδόσεις ΑΞΙΩΤΕΛΗΣ, Αθήνα: 1991

Kissinger H. A., 2020, ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ, Μεταφράστηκε από την αγγλική γλώσσα από Κοβαλένκο Γ., Εκδόσεις ΛΙΒΑΝΗ Ι.Κ.Ε., Αθήνα: 2020

Mearsheimer J. J., 2006, Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων, Μεταφράστηκε από την αγγλική γλώσσα από Κολιόπουλος Κ., επιμ. Ήφαιστος Π. και Κουσκουβέλης Η., Εκδόσεις ΠΟΙΟΤΗΤΑ, Αθήνα: 2006

Morgenthau H. J., 2018, Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ- Ο αγώνας για ισχύ και ειρήνη, Μεταφράστηκε από την αγγλική γλώσσα από Καρτελιά Μ., επιμ. Κολιόπουλος Κ., Εκδόσεις ΠΟΙΟΤΗΤΑ, Αθήνα: 2018

Ξενόγλωσση

Kissinger H. A., 2014, WORLD ORDER-Reflections on the Character of Nations and the Course of History, Publisher Penguin Books, United States: 2014

Taylor A. J. P., 1954, THE STRUGGLE FOR MASTERY IN EUROPE 1848-1918, Publisher Clarendon Press, Oxford: 1954